

MARIA TAKALA-ROSZCZENKO

Kirjailija Iivo Härkönen ja unelma ortodoksisesta virsilaulusta

1 Johdanto

Iivo Härkönen (1882–1941) oli tuottelias kirjailija, runoilija, opettaja, toimittaja, kansanperinteen tallentaja ja kulttuuriaktivisti 1900-luvun alkuvuosikymmenien Suomessa.¹ Hän oli suistamolaista runonlaulajien sukua ja hänen tuotantoon ja toimintaansa sävytti voimakas side Karjalaan. Hän eli itse ja taltioi kirjallisessa tuotannossaan karjalaisen kansanperinteen suuren murroksen, vanhan kyläkulttuurin ja runonlauluperinteen hii-pumisen, mutta samalla hän loi uutta, kääntäen muun muassa suomenkielistä runoutta aunuksenkarjalaksi. Hannes Sihvon (1983, 55) mukaan Härkönen oli ”sekä ensimmäinen että myös merkittävin karjalan kieliseltä ja ortodoksisista uskontoa tunnustavalta alueelta lähtenyt runoilija”, jonka työ vaikutti ”koko karjalaisen heimon itsetiedostumiseen”.

Sotienvälisenä kautena Härkönen toimi aktiivisesti Suomen ortodoksisessa (ajan termillä kreikkalaiskatolisessa) kirkossa. Hän osallistui maallikkoedustajana vuosina 1925 ja 1927 pidettyihin kirkolliskokouksiin. Kirkon kontekstissa Härkönen tunnetaan ennen kaikkea työstään sen kansallistamisen eteen. Kansallistamisen käsitteellä on tapana viitata erityisesti sotienvälisenä kautena 1918–39 esiintyneisiin pyrkimyksiin häivyttää ortodoksisuudesta Suomessa sen historiallisesti ja kulttuurisesti venäläiset juuret (Kemppi 2016, 25–30). Ilmapiiri vastaitsestäytyneessä Suomessa tuki tavoitetta muokata ortodoksisista vähemmistöä ”toivotun suomalaisuuden ehdoilla” (Ollila 2010, 77–78). Kirkon kansallistamiselle loi taustan Paasikiven hallituksen 26.11.1918 antama asetus, jolla ortodoksisen kirkon asema määriteltiin suomalaisessa yhteiskunnassa luterilaisen kirkon rinnalla toimivana kansankirkkona. Kuten Mika Nokelainen (2000, 155) osoittaa, asema oli riippuvainen hyvistä suhteista valtiovaltaan. Tästä syystä ortodoksisen kirkon johto ajoi ja edesauttoi pyrkimyksiä, joilla venäläiseksi leimautunut kirkko voisi osoittaa olevansa

1 Iivo Härkösen elämästä ks. esim. Ikonen 1961, Setälä, Sihvo ja Timonen 1983; Kemppi 2016, 140–142.

”aidosti suomalainen”.² Vaikka painetta suomalaistamiseen koettiin kirkon ulkopuolelta, se alkoi ilmetä myös omaehtoisena hakeutumisenä ja mukautumisena valtakulttuuriin. Jyrki Loima (2001, 22) toteaa osuvasti, että ”kirkon rakenteellinen ja ideologinen homogeenisuus olivat välttämättömiä sisäisiä vaatimuksia, jotta ulkoinen kansallinen hyväksyntä saavutettaisiin.” Hanna Kempin (2016, 40) mukaan aikalaisten käyttämän käsitteen ”kansallistuttaminen” taustalla voikin nähdä ”välillisen prosessin, jossa alkuun autettuna kohde vähitellen alkaa kansallistaa itseään”.

Ortodoksisen kirkon kansallistamista voi lähestyä kulttuurisen sopeutumisen prosessina, jossa uskonnollinen, osin etninen vähemmistö – kirkko instituutiona ja sen jäsenet yksilöinä – haki paikkaansa muuttuneissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa. Suhtautuminen suomenkieliseen, pitkälti luterilaiseen valtakulttuuriin muodosti jakolinjan, jota on mahdollista tarkastella esimerkiksi John W. Berryn (2017, 1–4) esittämien akkulturaatioasenteiden avulla. Berryn mukaan sopeutusprosessi käynnistyy yksilön tai ryhmän tullessa yhteyteen lähtökulttuurista poikkeavan kulttuurin kanssa, esimerkiksi muuttoliikkeen seurauksena, mutta myös erilaisten etnisten ja kulttuuristen ryhmien eläessä rinnakkain yhteiskunnassa. Akkulturaatiota säätelevät hänen mukaansa *integraation*, *assimilaation*, *separaation* ja *marginalisaation* asenteet (strategiat). Ortodoksien kohdalla on mahdollista tulkita, että vaikutteiden omaksuminen valtakulttuurista sekä pyrkiminen erityisen suomalaisen ortodoksisuuden luomiseen osoittivat tarvetta integroitua yhteiskuntaan, oman uskonnollisen kulttuurin erityispiirteet kuitenkin säilyttäen. Joissain tapauksissa ympäristön vaikutus johti suoranaiseen assimilaatioon valtaväestön kanssa, jolloin oman ortodoksisen kulttuuriperimän merkeistä, kuten uskonnon ulkonaisista ilmauksista (ristinmerkki, ikonit), oli mahdollista luopua (vrt. Rimpiläinen 1976, 90). Kansallistamiseen negatiivisesti suhtautunut väestö, esimerkiksi Karjalankannaksen venäjänkieliset, joutui puolestaan marginalisaation kohteeksi, kun valtiovallan tukema kirkon johto pani viralta heidän pappejaan ”venäläismielisinä” ja sulki heidän kirkkojaan (Loima 2001). Voi myös arvioida, että ajan ilmapiiri synnytti venäjänkielisessä väestössä sisäänpäin käpertymistä, separaatiota muusta yhteiskunnasta.

Iivo Härkösen toimintaa voi luonnehtia vahvasti valtakulttuuriin suuntautuneeksi. Hänet muistetaan ennen kaikkea ortodoksisessa kirkolliskokouksessa 1925 asetetun *kirkkokunnan ulkonaisten muotojen kansallistuttamiskomitean* ideologina.³ Komitea pyrki ”suomalaistamaan” kirkollista arkkitehtuuria, puvustoa, esineistöä ja esimerkiksi ikoneissa esiintyvää nimistöä. Ihanteina olivat pelkistetyt, luterilaista muistuttavat muodot.

2 Toteutuneisiin pyrkimyksiin voi lukea muun muassa venäjänkielisen arkkipiispa Serafimin siirtämisen lakkautuspalkalle ja virolaisen ”heimoveljen”, Hermanin (Aav), asettamisen hänen tilalleen vuonna 1925 (ks. esim. Laitila 2012). Venäläistä kirkkoa uudistettiin myös vaihtamalla sen virkakieleksi suomi vuonna 1923 (Kempin 2016, 60) ja siirtymällä juliaaniseen ajanlaskusta gregoriaaniseen, mikä aiheutti 1920-luvun toisella puoliskolla vastarintaa erityisesti venäjänkielisissä Valamon munkkeissa (Frilander 1997).

3 Kansallistuttamiskomitea työskenteli vuoteen 1935 saakka, jolloin sen toiminta siirrettiin suoraan kirkollishallituksen alaisuuteen. (Ks. Kempin 2016, 172.)

Suomalaiset ihanteet haluttiin tuoda näkyviin ja kuuluviin kaikilla kirkollisen elämän aloilla. (Kemppi 2016, 138.)

Kansallistuttamiskomiteaakin varhaisemman ja toistaiseksi varsin vähän tutkitun juonteen Iivo Härkösen toiminnassa muodostaa hänen yrityksensä uudistaa ortodoksista liturgista lauluperinnettä. Vuonna 1922 julkaistiin hänen kokoamansa tekstipainos *Jumalanpalveluslauluja*, joka sisälsi 59 mukaelmaa ortodoksista kirkkoveisuista ja Raamatun psalmeista ”runomittaan sovitettuina” eli loppusoinnallisina, säkeistömallisina lauluteksteinä. Julkaisijana oli Suomen ortodoksisen kirkon sisälähetysseura Pyhään Sergein ja Hermanin Veljeskunta (jatkossa PSHV). Julkaisua seuranneina vuosina laulutekstejä yritettiin myös sovittaa musiikkiin. Sävelmäehdotuksia esitti muun muassa luterilaisen kirkkomusiikin asiantuntija, professori Ilmari Krohn (1867–1960).

Kirjansa esipuheessa Härkönen (1922b, v–vi) perusteli sovituksiaan tarpeellisena askeleena kohti kirkollisen elämän itsenäistymistä ”vieraista oloista, vieraan kielen ja vieraiden kansallisten tarkoitusperien piiristä johdetun holhouksen” alta, millä hän oletettavasti viittasi ortodoksien pitkään historiaan Venäjän kirkon yhteydessä. Jumalanpalveluslaulun tuli hänen mielestään kehittyä paitsi taiteellisen kirkkokuorolaulun, myös yksinkertaisemmän seurakunnallisen laulun suuntaan. Esikuvaksi hän nosti läntisen kristinuskon virsimallisen laulun. ”Suomen kreikkalaiskatolisen kirkonkin kirkkolaulun uudistus, jos mieli sen saavuttaa täysi tarkoituksensa, on käytävä tähän suuntaan. Yleinen kansan laulettava, runomitallinen virsilaulu on saatava syntymään”, hän esitti.

Ajatus kirkkolaulun uudistamisesta laulutekstejä muokkaamalla oli ortodoksisen kirkon kontekstissa ongelmallinen. Kirkon jumalanpalveluselämä oli erittäin normatiivista, ja erilaisten kirkkoveisutyyppeiden tekstit toistivat tarkasti noin 1000-luvun loppuun mennessä vakiintuneita bysanttilaisia alkutekstejä, vaikkakin välillisesti kirkkoslaavin kielestä suomeen käännettyinä. Muodoltaan veisut olivat suorasanaisia. Myös esityskäytäntö nojasi, ainakin teoriassa, koulutettujen laulajien lauluun, ja seurakunnallinen laulu assioitui pääasiassa luterilaiseen perinteeseen. (Takala-Roszczenko 2017, 166–167.) Mikäli uuden, runomitallisen virsilaulun synnyttäminen aiheuttaisi muutoksia veisusisältöihin, merkitsisi se käytännössä erkanemista yhteisen bysanttilaisortodoksisen perinteen piiristä. Lojalisuus ortodoksista traditiota kohtaan ja toisaalta halu omaksua kansalliseksi miellettyjä, usein luterilaisesta kulttuurista nousseita vaikutteita, loikin kirkon kansallistamispyrkimykseen jännitteitä, jotka on mahdollista rinnastaa akkulturaation synnyttämiin jännitteisiin oman ja uuden kulttuurin välillä (vrt. Berry 2017, 4).

Tarkastelen tässä artikkelissa Härkösen *Jumalanpalveluslaulujen* syntyprosessia, sisältöä ja vastaanottoa pohtien sen osalta luterilaisen valtakulttuurin heijastumista ortodoksien vähemmistökulttuuriin. Mitä Härkönen tavoitteli *Jumalanpalveluslaulujen* julkaisulla? Millaisena näyttäytyy *Jumalanpalveluslaulujen* suhde yhtäältä ortodoksiseen hymniperinteeseen, toisaalta luterilaiseen virsilauluun? Millaisena kirkkolaulun uudistuksen voi nähdä akkulturaation valossa?

Kartoitan *Jumalanpalveluslaulujen* valmisteluprosessia ja vastaanottoa suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokoelmiin kuuluvan Iivo Härkösen arkiston avulla. Härkösen

arkisto sisältää julkaisuun tarkoitettujen ja myös sen ulkopuolelle jääneiden runojen luonnoksia ja kokoelman valmisteluun ja vastaanottoon liittyvää kirjeenvaihtoa. Arkistoa-aineistoa täydennän ortodoksisen kirkon äänenkannattajassa, *Aamun Koitto* -lehdessä, julkaistuilla aikalaiskirjoituksilla. Kokoelman sisällön analyysissäni keskityn Härkösen tapaan soveltaa lähdetekstejä eli ortodoksisen kirkon liturgisia veisuja ja psalmeja omissa runoissaan. Lähdeteksteinä käytän *Jumalanpalveluslaulujen* julkaisuvuoteen (1922) mennessä ilmestyneitä suomenkielisiä ortodoksisia jumalanpalveluskirjoja.

Iivo Härkösen yhteiskunnallista ja kirjallista elämäntyötä on tarkasteltu muun muassa Voitto Setälän, Hannes Sihvon ja Senni Timosen kirjassa *Iivo Härkönen, karjalainen heimo-mies*. Siinä Sihvo (1983, 79–80) toteaa Härkösen pyrkineen kehittämään ortodoksisen kirkkokansan laulua länsimaisen kirkon virsilaulun tapaan ja näkee kirjailijan työn olleen ”virikkeitä antava” ortodoksisen kirkon perustamisvaiheessa. Perusteellisimman kuvauksen Härkösen roolista juuri ortodoksisen kirkon kontekstissa esittää Kemppi (2016, 138–173), joka mainitsee kirkkoarkkitehtuuria käsittelevässä väitöskirjassaan Härkösen suunnitelmat myös kirkkomusiikin varalle. Unelmaa virsilaulusta sivutaan myös jumalanpalvelusten kansallistamista pohtivassa artikkelissani (Takala-Roszczenko 2017, 165–168) sekä Pekka Metson ja Jenni Hakkaraisen (2020, 160) artikkelissa, joka valaisee ortodoksisen hengellisten (ei-liturgisten) laulujen kehitystä sotienvälisessä Suomessa. *Jumalanpalveluslaulujen* taustaan ja sisältöön ei kuitenkaan ole aiemmin syvennytty.

2 Iivo Härkönen ja ortodoksinen perinne

Iivo Härkönen ei koskaan peitellyt kreikkalaiskatolista eli ortodoksista taustaansa (Ikonen 1961, 276), joka juontui hänen lapsuudestaan Suistamon Äimäjärvellä. ”Kreikanusko” oli punoutunut rajakarjalaiseen elettyyn uskonnollisuuteen vuotta rytmittävine paastoineen, praasniekkoineen ja uskonnollisine tapoineen (vrt. Laitila 2017, 10–11). Jumalanpalvelukset toimitettiin 1800-luvun lopulla useimmissa seurakunnissa vielä venäläisen perinteen mukaan kirkkoslaavin kielellä – keski-ikäisen Härkösen (1928b, 84; myös Timonen 1983, 130) kuvauksen mukaan ”vieraskielinen jorahtelu huulilla”. Vuosisadan vaihteessa ortodoksien suomalaismielisen älymystön huomio kohdistuikin kirkon kieleen, ja myös Iivo Härkönen osallistui keskusteluun.

Härkösen varhaisimmat julkaistut lehtikirjoitukset *Laatokka*- ja *Aamun Koitto* -lehdissä vuosilta 1898–1900 kuvasivat nuoren opettajan⁴ havaintoja rajakarjalaisesta kansanperinteestä ja kirkollisesta elämästä. Itse asiassa Härkösen kirjallisen uran voi katsoa käynnistyneen *Aamun Koitossa* 1.2.1898 julkaistusta kirkkolaulua koskevasta mielipidekirjoituksesta ”Sananen kirkkolaulustamme”. Siinä hän arvioi ortodoksisen kirkkolaulun olleen sangen kehittymätöntä Suomessa, koska jumalanpalvelusta oli toimitettu kansalle

4 Härkönen aloitti vuonna 1898 Sortavalan seminaarissa ja täydensi opettajakoulutuksensa Sortavalassa vuosina 1902–06 (Ikonen 1961, 274).

vieraalla kielellä. Hän toivoi tulevien suomenkielisten nuottikirjojen poistavan tämän ongelman ja että kouluissa opetettaisiin kirkkolauluja niin, että ”koululapset yleisesti ottaisivat laululla osaa jumalanpalvelukseen. Silloin herää heissä aikaisin harrastus kirkon käymiseen.” (Härkönen 1898a, 19.)

Härkönen (1899, 83) palasi aiheeseen myös vetoomuksessaan ”Kaikki laulamaan kirkkoissa!” Kansankielisen jumalanpalveluksen rinnalla korostui nyt seurakunnan yhteinen laulu: ”Kuinka moni kaipaisikaan ja kuinka kaunista se oisikaan, että kreikan-uskoisissa kirkkoissammekin laulettaisi yli kirkon! Että kansankin koko seurakunta saisi omalla äänellään ja omalla kielellään Korkehinta kiittää!”

Nämä kirjoitukset ennakoivat kiinnostavasti Härkösen *Jumalanpalveluslaulujen* yhteydessä esiin tuomia ajatuksia omankielisen seurakunnallisen virsilaulun synnyttämisestä. Julkaisuaikansa perusteella niiden voi kuitenkin arvioida pitkälti toistavan tavoitteita, joita hän oli kuullut esitettävän kiertokoulunopettajien ja lukkarien kirkkolaulukurssien yhteydessä esimerkiksi Sortavalassa kesällä 1898.⁵ Kurssien järjestäjänä oli Sortavalan kreikkalaiskatolinen seurakunta, jonka pastori Sergei Okulov (1853–1940) kuului kirkon suomalaismielisen papiston johtohahmoihin. Seurakuntatyönsä ohessa Okulov toimi Venäjän kirkon Pyhän Synodin⁶ asettamassa kreikkalaiskatolisen kirjallisuuden suomenos- ja toimituskomiteassa sekä kirkon sisälähetykseuran, PSHV:n, komiteassa. Hän myös toimitti PSHV:n julkaisemaa *Aamun Koitto* -lehteä. Okulov ja kollegansa pastori Sergei Solntsev (1867–1933) vastasivat Sortavalan kirkkolaulukurssien teologisista luennoista. Kurseilla painotettiin suomenkielisen kirkkolaulun ja erityisesti yhteislaulun merkitystä.

Jumalanpalveluslaulujen näkökulmasta juuri Okulovin ja Solntsevin kanssa solmittu tuttavuus oli Härköselle tärkeä askel. Ilman heidän myötävaikutustaan olisi ollut vaikea saada palstatilaa *Aamun Koitossa* tai edetä kirkolliskokousedustajaksi. Härkönen kunnioitti erityisesti Solntsevia, jonka tunti jo nuoruudestaan uskonnonopettajana Suistamalla ja Sortavalan seminaarissa (Kemppi 2016, 145).

Opetustyön, perinteenkeräyksen ja kaunokirjallisen toiminnan ohella Härkösellä oli poliittisesti virittyneitä tehtäviä muun muassa Vienan Karjalaisten Liiton (1906) ja sen seuraajan, Karjalan Sivistysseuran (1917) riveissä. Hänen asiantuntemuksensa johti myös virkamiestehtäviin itsenäistyneessä tasavallassa. Vuosina 1918–24 Härkönen toimi Itä-Karjalan toimituskunnassa ja kouluhallituksessa valistus- ja kouluasioissa sekä Karjalan pakolaisten parissa. (Setälä 1983, 12–22, 32–38.) Yhteiskunnan ja henkilökohtaisen elämän monet murrokset muuttivat Härkösen ajattelua ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Timosen (1983, 128–130, vrt. myös Kemppi 2016, 141) mukaan hän kääntyi 1920-luvulla kirjoituksissaan voimakkaasti menneisyyteen ja tunnisti ortodoksisen uskonnon merkityksen karjalaiselle kulttuurille aiempaa vahvemmin. Tämän voisi ajatella heijastuneen kääntymisenä myös nuoruuden uskonnollisvalistuksellisiin teemoihin.

5 Härkönen (1898b, 67–70) raportoi näistä kurseista *Aamun Koitossa*.

6 Ennen Suomen itsenäistymistä sen ortodoksinen väestö kuului Venäjän ortodoksisen kirkon alaisuuteen. Kirkon korkeimpana hallintoelimenä oli keisarillisen viraston tavoin toiminut Pyhä Synodi.

Toisaalta Timonen (mts. 157) huomioi Härkösen kirjallisen ilmaisun löytäneen tänä murroskautena uusia suuntia, mistä tuloksena oli syntynyt esimerkiksi omasta uskonnollis-kulttuurisesta taustasta ammentanut runokokoelma *Temppeleijuhla* (1916).

3 Jumalanpalveluslaulujen tausta

Ei ole tiedossa, mikä käynnisti *Jumalanpalveluslaulujen* luomistyön. Mahdollisesti kipinä syttyi ortodoksisessa sisälähetysjuhlassa Suistamon kirkonkylässä 28.–29.6.1921. Paikalla oli kansallishenkistä papistoa sekä kirkkokunnan arkkipiispa Serafim. Iivo Härkönen oli ”Suistamon lapsena” kutsuttu lausumaan juhlassa oma runonsa. Puheiden aiheet käsitelivät muun muassa kansansivistystä ja kansallisen kirkon tarpeita, ja Sergei Okulov alusti kirkkolaulusta toivoen, että kaikkialla otettaisiin käytäntöön ”yhteinen kirkkolaulu”. (Suistamon sisälähetysjuhlista 1921, 120–122.)

Samana vuonna Härkönen uudisti yhteistyösopimuksen *Aamun Koiton* kanssa. Hän vaikuttaa ehdottaneen ”rytmillisten kirkkolaulujen” julkaisemista sen sivuilla. Päätoimittaja Okulovin 26.12.1921 päiväämän vastauksen⁷ perusteella Härkönen oli kertonut alkaneensa kirkkoveisujen runomuotoon kääntämisen liturgiapalveluksesta⁸ ja pyytänyt lähettämään lähdeteksteiksi suomenkieliset jumalanpalveluskirjat.

Okulov suhtautui varovaisesti Härkösen visioimaan jumalanpalveluslaulun uudistukseen. ”Lähtäkää vain ehdotuksianne kirkon rytmillisiksi kirkkolauluiksi! Mahdollisesti ne tulevat vähitellen kirkolliseen käytäntöön”, hän kirjoitti joulukuisessa kirjeessään. Hänen mielestään uudistuksen käynnistäminen kansalle tutuimmasta jumalanpalveluksesta eli liturgiasta saattaisi tosin kohdata vastustusta:

Olisi ollut ehkä käytännöllisempää aloittaa vähemmän tärkeästä jumalanpalveluksen osasta, nimitt. Vigilioista⁹, sillä tekstin rytmilliseksi muuttaminen niissä voinee kohdata vähemmässä määrin hankauksia seurakuntalaisten puolesta, kuin jonkunmoiset tuntuvammat muutokset liturgiatekstissä. – – Mutta lähtäkää silti liturgiatekstinkin rytmillinen käänös. Voidaanhan se ensin jossain määrin panna käytäntöön yksityisissä hartaushetkissä ja koulurukouksissa. (Sergei Okulov → Iivo Härkönen 26.12.1921.)¹⁰

7 Sergei Okulov → Iivo Härkönen. 26.12.1921. Mf 1969:5, 174–175:112, IHA/SKS.

8 Liturgia vastaa ortodoksisessa perinteessä luterilaista messua. Sen yhteydessä toimitetaan aina ehtoollisen sakramentti.

9 Vigilia on sunnuntain ja juhlapäivien aattoiltana toimitettava jumalanpalvelus. Se koostuu ehtoollis- ja aamupalvelusosasta.

10 Mf 1969:5, 174–175:112, IHA/SKS. Sergei Okulov toisti neuvonsa aloittaa runoilu ihmisille vähemmän tutuista veisuista useamman kerran kirjaprojektin aikana ja sen jälkeen. Esimerkkeinä hän mainitsi *irmossit* (vigiliaan sisältyvän aamupalveluksen kanonirunon johdantosäikeistöt) ja *stikiirat* (vigiliassa psalmijakeiden lomassa laulettavat, päivän pyhän muiston mukaan vaihtuvat veisut). Myös hautausritoitus oli hänen mielestään tärkeä saattaa runomuotoon, koska yönistujaisissa oli tapana laulaa virsiä. (Sergei Okulov → Iivo Härkönen, 31.1.1925. Mf 1969:6, 175–177:98, IHA/SKS.)

Ikosen (1961, 276) kuvaamasta Iivo Härköselä luonteenomaisesta impulsiivisuudesta ja päättäväisyydestä kertoo se, että hän ehdotti jo käännyöstötä aloittaessaan ”rytmillisen jumalanpalveluksen tekstin kirkolliseen käytäntöön ottamista” käsiteltäväksi kesällä 1922 järjestettävässä kirkkokunnan ensimmäisessä lakimääräisessä kirkolliskokouksessa. Okulovin vastaus oli diplomaattinen: ”Kenties on viisaampaa pitää sitä vielä toistaiseksi vain yksityistä [sic] ehdotuksena ja sitä ensin tutustuttaa kirkon leiriä lähemmin itse aatteeeseen.” (Okulov → Härkönen 26.12.1921.)

Iivo Härkösen tavoitteena oli koota ortodoksisen jumalanpalveluselämän keskeiset kirkkolaulut yksiin kansiin, luterilaisen mallin mukaiseksi kirkkovirikirjaksi. Tällaista kirjaa ei entuudestaan Suomen ortodoksien parissa tunnettu. Kirkkolaulukirjat eivät yleisesti olleet maallikoiden käytössä. Ainoastaan yleisimpien rukousten ja veisujen tekstit oli julkaistu taskukirjakokoisessa *Rukous- ja hartaus-kirjassa* (1893). Kysymystä ortodoksisesta ”virikirjasta” oli kyllä puitu jumalanpalveluskirjojen suomennos- ja toimituskomiteassa jo 1880-luvulla, sillä papisto tunnisti seurakuntalaisissa ”kirjan kaipuun” erityisesti niillä seuduilla, joissa ortodoksit elivät vuorovaikutuksessa luterilaisen väestön kanssa.¹¹ Kansalle suunnatun kirjan tarpeen voi arvella kasvaneen vuoden 1918 jälkeen, kun suomi alkoi jumalanpalveluskielenä korvata vuosisataista kirkkoslaavinkielistä käytäntöä.

1920-luvulla suomenkieliset liturgiset käännyökset olivat vielä verrattain nuoria. Mahdollisesti tämä vapautti Härkösen kaltaisen taiteilijan ”rytmilliseen” runoiluun. Kuten runoilijana yleensä (vrt. Timonen 1983, 161), tässäkin hän ei kuitenkaan avannut täysin uutta uraa vaan seurasi aiemmin tehtyjä kokeiluja. Sergei Okulov oli itse sepittänyt muutamille liturgisille veisuteksteille säkeistömallisia toisintoja¹² (*Papin käsikirja* 1908, 135–136; 143–144). Okulovin innoittajana saattoi olla Virossa 1890-luvulla kukoistukseen noussut *riimilaulud*-perinne, jonka taustalla oli protestanttisten käännynnäisten vaikutus kehittyvään kansalliseen virolaiseen perinteeseen.¹³ Riimilaulut olivat ortodoksisista liturgisista teksteistä tehtyjä loppusoinnollisia, vironkielisiä säkeistörunoja, joita laulettiin yksinkertaisilla sävelillä koko seurakunnan voimin. (Engelhardt 2015, 85–126.)

Okulov ja Härkönen jakoivat ihailun virolaista lauluperinnettä kohtaan. ”Kauniina kajahtaa, kansallistuntoon kohottavasti vaikuttaa vironkielinen yhteislaulu virolaisissa kirkkoissa”, Härkönen (1919, 178) kuvaili kaksi vuotta ennen oman hankkeensa alkua. Okulov puolestaan luonnehti virolaisten kirkkolaulua ”sangen suuresti kehittyneeksi” ja mainitsi, että ”heillä on olemassa hengellisiä lauluja, joita he laulavat kirkossa varsinaisen jumalanpalveluksen loputtua, vieläpä joskus vigiilioissa I hetkipalveluksen sijaan” (Uutisia 1920, 192).¹⁴ Ei kuitenkaan ole tiedossa, ottiko Härkönen konkreettisia vaikutteita

11 Esimerkiksi Pohjois-Karjalan alueella ortodoksisväestö käytti aktiivisesti luterilaisia virikirjoja hartauselämässään. (Mycaeb 2016, 149.)

12 ”Saata, Kristus, vainajamme” ja ”Aina ma itken ja huokaan”.

13 Virolaisten riimilaulujen taustalla oli suuren väestöryhmän liittyminen herrnhutilaisista yhteisöistä ortodoksiseseen kirkkoon 1840-luvulla yhteiskunnallisen kehityksen seurauksena. Kääntyneet toivat omat laululliset vaikutteensa mukanaan. (Engelhardt 2015, 92.)

14 Okulov mainitsi hengellisten, ”rytmisien” laulujen käytön tuossa jumalanpalvelusyhteydessä vielä kirjessään Härköselä. (Okulov → Härkönen 26.12.1921. Mf 1969:5, 174–175:112, IHA/SKS.)

virolaisista laulukirjoista. PSHV:n silmissä *Jumalanpalveluslauluja* ei näyttänyt seuraavan virolaista esimerkkiä: sen komitea päätti koota virolaisen kaltaisen tekstikirjan kirkkoveisuille samana syksynä, jona Härkösen ”hengellisten runojen kirjanen” julkaistiin. (Kononoff 1922, 147.)

Härkönen sepitti suuren osan *Jumalanpalveluslauluista* ilmeisen ripeästi talven 1921–1922 aikana. Sergei Okulov toimitti ensimmäisen runon, psalmin 104 mukaelman, julkaistavaksi 5.2.1922 ilmestyneessä *Aamun Koitossa*. ”Meidän, karjalaisten etevä runoniekamme Iivo Härkönen on saanut pyhän innostuksen pukea kirkkolaulumme runomuotoon”, lehden toimitus ilmoitti (*Jumalanpalveluslaulumme* 1922, 22–23). Tämän jälkeen runoja julkaistiin kahdeksassa muussa numerossa aina marraskuuhun asti.¹⁵

PSHV:n komitea teki 30.3.1922 päätöksen julkaista Härkösen hengelliset runot 1500 kappaleen ylipainoksena (*Uutisia* 1922, 55). Kesän aikana runojen tuotanto ilmeisesti hetkellisesti hiipui, joten syyskuussa Härköstä lähestyttiin toiveella saada niille jatkoa, jotta ylipainoksen julkaiseminen ehtisi vielä samalle vuodelle (Simo Okulov → Iivo Härkönen 11.9.1922)¹⁶. Härkönen (1922b, 48) päiväsi viimeisen runon 20. syyskuuta. Seuraavana päivänä hän ilmoitti käännosten valmistumisesta Sergei Okuloville, minkä jälkeen, 13.10.1922, PSHV:n komitea vahvisti aiemman päätöksensä julkaisusta ([Sergei Okulov] → Härkönen, päiväämätön.)¹⁷ Marraskuun 20. päivänä julkaistiin *Aamun Koitossa* viimeinen erä Härkösen runoista ja hänen ”ohjelmajulistuksensa”, myös kirjan esipuheena ilmestynyt ”Suomen kreikkalaiskatolisen kirkon kirkkolaulun uudistus” (Härkönen 1922a, 177–178). Kirja painettiin vuodenvaihteeseen mennessä, ja tammikuun 1923 alussa sitä mainostettiin *Aamun Koiton* ilmoituksessa (*Jumalanpalveluslauluja* 1923, 8).

4 Jumalanpalveluslaulujen ”ortodoksiset virret”

Jumalanpalveluslaulujen luontevana mallina voi pitää luterilaisen kirkon virsikirjaa (*Suomalainen virsikirja* 1886), johon sisältyi 536 runomittaista, loppusoinnullista ja säkeistömallista virttä. Iivo Härkönen kokosi ortodoksiin kirkkoveisuihin perustuvat runonsa virsikirjan tavoin numeroituina yksiin kansiin. Härkösen paperikantinen kirja oli tosin muodoltaan virsikirjaa paljon vaatimattomampi.¹⁸

4.1 Kirjan rakenne

48-sivuinen *Jumalanpalveluslauluja* koostuu seitsemästä osiosta, jotka seuraavat rakenteeltaan lähteinä olleita jumalanpalveluskirjoja. Härkönen ei tietävästi kuvannut missään perusteluja tekemilleen sisältövalinnoille, mutta kokoelmaa tarkastellessa voi todeta

15 *Aamun Koiton* vuoden 1922 numerot 5 (s. 35–37), 6 (43–44), 8 (58–59), 10 (74), 19 (150–152), 20 (161), 21 (166–169) ja 22 (175–177).

16 Mf 1969:5, 174–175:–, IHA/SKS.

17 Kirjoittaja on tunnistettavissa Okuloviksi käsialan perusteella. 1969:5, 174–175:–, IHA/SKS.

18 Mitoiltaan kirja oli 20 cm x 12 cm x 5 mm.

hänen edenneen lähes mekaanisesti, kirja kirjalta (taulukko 1), sekoittamatta niiden sisältöä esimerkiksi temaattisiksi kokonaisuuksiksi luterilaisen virsikirjan tapaan¹⁹. Ortodoksinen jumalanpalveluskäytäntö oli siten tunnistettavasti hänen työnsä lähtökohtana, ja käsillä olleet liturgiset kirjat määrittivät hänen kokoelmansa sisällön ja järjestyksen.

Taulukko 1. Jumalanpalveluslaulujen sisältö.

JUMALANPALVELUSLAULUJEN SISÄLTÖ	TEKSTI- TAI NUOTTILÄHDE
I Ehtoo- ja aamupalveluksen (vigiliain) lauluja	Öinen juhlapalvelus eli vigiliat I (1899)
1. (Psalmi 104.) Kiitä, sieluni, Herraa, / ja vielä sen tahdon toistaa (s. 1–3)	Kiitä, sieluni, Herraa! Kiitetty olet Sinä, Herra! (s. 1–4)
2. (Psalmi 1.) Ah, autuas, ah autuas / hän, ken ei seurassa (s. 3–4)	Autuas on se, joka ei vaella jumalattomien neuvossa (s. 5–9)
3. (Atenogeneen iltaveisu, 4:nneltä vuosisadalta.) O Jeesus Kristus, Sä pyhän kunnian / ijankaikkisen, taivaisen kajastus (s. 5)	O Jesus Kristus, Sinä pyhän kunnian, iankaikkisen taivaallisen Isän, Pyhän, Autuaan ihana Valkeus! (s. 9–11)
4. Herra on kuningas, Herra on Suuri, / Herra on pukeunut kunniaan! (s. 5)	Herra on kuningas, Hän on pukeutunut suureen kunniaan (s. 11–12)
5. Iloitse, Jumalan Äiti, Neitsyt, / Herra on Sinun kanssasi! Olkoon Herran nimi siunattu, / olkoon Herran nimi muistettu (s. 5–6)	Iloitse, Jumalan Äiti, Neitsyt, armoitettu Maria (s. 14–17) Olkoon Herran nimi siunattu tästä ajasta iankaikkiseen (s. 17)
6. Kiittäkää Herran nimeä, / kiittäkää Herran palvelijat! (s. 6)	Kiittäkää Herran nimeä, kiittäkää, Herran palvelijat! (s. 19–22)
7. Kiitetty olet Sä, Herra, / opeta käskyjäs noudattamaan! (s. 7–8)	Kiitetty olet Sinä, Herra! Opetä minua käskyjäsi tuntemaan! (s. 22–30)
8. Monet himot, oi hamasta nuoruudestain / mua, Herra, raskaasti vainoovat (s. 8)	Monet himot minua hamasta minun nuoruudestani (s. 30–33)
9. Kaikki, joilla henki on, / kiittäkääte Herraa (s. 9)	Kaikki, joilla henki on, kiittäkөөt Herraa! (s. 34)
10. Nähtyämme Kristuksen / ylös nousun pyhän (s. 9–10)	Nähtyämme Kristuksen ylösnousemisen (s. 35–41)
11. (Neitsyt Marian kiitosvirsi.) Minun sieluni suuresti ylistää Herraa, / minun henkeni riemuitsee (s. 10–11)	Minun sieluni ylistää Herraa ja minun henkeni riemuitsee Jumalassa, minun Vapahtajassani (s. 43–47)

19 Vuoden 1886 virsikirjassa sisältö on jaettu viiteen pääkategoriaan alaryhmineen.

12. Korkeasti siunattu / ollos, Äiti Jumalan (s. 11–12)	Korkeasti siunattu olet Sinä, Jumalansynnyttäjä Neitsyt (s. 48–50)
13. (Suuri ylistysveisu.) Kunnia olkoon korkeuksissa Jumalalle! / Maassa rauha ja hyvä tahto kaikkialle! (s. 12–14)	Kunnia olkoon Jumalalle korkeuksissa ja maassa rauha ja ihmisillä hyvä tahto! (s. 50–58)
14. Tänä päivänä on maailmalle koittanut, / tänä päivänä on pimeydet vallannut (s. 14)	Tänä päivänä on maailmalle pelastus tullut (s. 59–60)
15. Noustuasi haudasta, / kuolon vallan kaattuasi (s. 14)	Noustuasi haudasta ja helvetin siteet reväistyäsi rikki (s. 60–63)
16. Sinulle, oi Synnyttäjä, / armoitettu, puhtahin (s. 15)	Sinulle, o Jumalansynnyttäjä (s. 69–71)

II Liturgian lauluja	Liturgia neljänäisesti (1913)
1. (Psalmi 103.) Kiitä Herraa mun sieluni / ja kaikki, mi minussa on (s. 16–17)	Kiitä, sieluni, Herraa, ja kaikki mitä minussa on (s. 2–5)
2. (Psalmi 146.) Kiitä Herraa mun sieluni, / ja kiittää mä tahdonkin (s. 17–18)	Kiitä, sieluni, Herraa! Minä kiitän Herraa, niinkauvan kuin elän (s. 5–10)
3. Jumalan ainoa Poika ja Sana, / tähtemme tullut maailmaan (s. 18)	Jumalan ainokainen, kuolematon Poika ja Sana (s. 10–13)
4. (Autuuden käskyt.) Herra, muista meitä valtakunnassasi! – / On autuaita eteen-vaipujasi (s. 19)	Herra, muista meitä valtakunnassasi! Autuaat ovat hengellisesti vaivaiset (s. 13–18)
5. Tulkaatte, kumartukaamme, langetkaamme / Herramme, Kristuksen jalkain juureen! (s. 20)	Tulkaatte, kumartukaamme ja langetkaamme Kristuksen eteen (s. 18–19)
6. Pyhä Jumala, / Pyhä Väkevä, / Pyhä Kuoloton; Kunnia olkoon Isälle, Pojalle, / kunnia Pyhälle Hengelleen; Niin monta kuin te Kristukseen kastetut ootte / niin monta te vaattehet Valkeuden; Sinun ristisi eessä me vaivumme, / ylösnousuas pyhää palvomme; Olkoon Sinun laupeutes ikuinen, / olkoon Sinun laupeutes päällämme (s. 20)	Pyhä Jumala, pyhä Väkevä, pyhä Kuolematon; Kunnia olkoon Isälle ja Pojalle ja Pyhälle Hengelle; (s. 20–21) Niin monta kuin te Kristukseen kastetut olette, niin te olette Kristuksen päällenne pukeneet (s. 21–22); Sinun ristillesi me kumarramme, Valtias, ja sinun pyhää ylösnousemistasi ylistämme (s. 22–23); Olkoon sinun laupeutesi, Herra, meidän päällämme (s. 23–24)
7. Nyt me salaisesti, hiljaisesti / kuvailemme korkeaa (s. 21)	Nyt me salaisesti kuvaamme kerubimeja (s. 31–33)
8. Uskon yhteen Jumalaan, / Isään kaikkivaltaiseen (s. 22–23)	Uskon yhteen Jumalaan, Isään kaikkivaltiaaseen (s. 35–41)

9. Kohtuullista ja oikeaa, / on Sua kiittää ja kumartaa; Pyhä, pyhä, pyhä on / Herra Sebaoth! (s. 23)	Kohtuullista ja oikeata on kumartaa Isää ja Poikaa ja Pyhää Henkeä; Pyhä, Pyhä. Pyhä on Herra Sebaot (s. 43–44)
10. Sinulle veisaamme, Sinua kiitämme / Sinua ylistämme, kumarramme (s. 23)	Sinulle veisaamme, Sinua ylistämme, Sinua kiitämme, Herra (s. 45–46)
11. Todella on kohtuullista / ylistää Sua auvullista (s. 24)	Totisesti on kohtuullista ylistää autuaaksi Sinua (s. 46–47)
12. Ainoa Pyhä, / ainoa Herra; Kiitäkää Herraa taivaista, / kiitäkää korkeuksista (s. 24)	Ainoa on pyhä, ainoa Herra; Kiitäkää Herraa taivaista, kiitäkää Häntä korkeuksissa! (s. 52–53)
13. Siunattu hän, joka Herran käy teitä! / Herra on Hän, joka valmisti meitä! Ottakaa vastaan Kristuksen ruumis, / ottakaa vastaan Kristuksen veri (s. 25)	Siunattu on se, joka tulee Herran nimeen. Jumala on Herra, joka valisti meitä. Ottakaa vastaan Kristuksen ruumis, juokaa kuolemattomasta lähteestä (s. 53–54)
14. Me näimme totisen valkeuden, / me saimme Hengen taivaallisen; Täytyköön suumme kiitoksin, / virsin hartain ja palavin (s. 25)	Me näimme totisen valkeuden, otimme vastaan taivaallisen Hengen; Täytyköön suumme sinun kiittämisestäsi (s. 54–57)
15. Sinun tähtes, Armoitettu, / riemuitsevi kaikki maa (s. 26)	Sinun tähtesi, Armoitettu, iloitsevat kaikki luodut (s. 71–74)

III Ehtoo- ja aamupalveluksen lauluja. Toinen sarja.	Öinen juhlapalvelus (vigiiliat) II (1905)
1. (Psalmi 141:1–2.) Herra, minä avukseni huudan, / Herra, minä sua rukoilen (s. 27)	Herra, minä avukseni huudan Sinua, riennä Sinuas minun puoleeni (s. 1–3)
2. Vie minun sieluni vankeudesta, / vie minut muistamaan... Ota, Herra, oi vastahasi / henkemme huokaus (s. 28)	Vie minun sieluni vankeudesta ulos kiittämään Sinun nimeäsi! Ota, o Pyhä Herra, meidän iltarukouksemme vastaan (s. 3–7)
3. Sinun kärsimystes kautta, / Sinun kärsimystes vaan; Voitehen tuojat vaimot he kiiruusti haudalles ehti – Oi, elkäätte etsikö täältä, / ei, ei ole enää Hän täällä! (s. 29)	Sinun kärsimyksilläsi, o Kristus, me olemme kärsimyksistä vapaiksi päässeet; Myrhankantajat vaimot tulivat kiiruusti ja valittaen Sinun haudallesi (s. 10–13)
4. Hautakiven, hautakiven, / olivat he lukinneet (s. 29–30)	Hautakiven olivat juutalaiset sinetillä lukinneet (s. 16–18)

5. O Kuolematon, O Voittamaton, / sinun voittoisa kätesi tuli ja näytti; Sinä ainoa tuntija ihmisen / ja heikkouden, jonka jo synnyssä myötä; Habakuk, jumalallinen profeetta, / sinun voimasi vuoren muodossa huomas; O Kristus, mi valollas valaiset / ja ristilläs maailman ääristä ääriin; Yö ympärillä ja pohjaton / meren, kuoleman kuohuva, ärjyvä syvyys; Ah, keskellä pätsin tulisen / he sielläkin, miehesi nuoret ne säilyi; Ja keskellä paahtehen hirmuisen / mitä kiitosta miehet ne taivaalle kantaa! (s. 30–31)	O kuolematon Jumala, sinun voittorikas oikea kätesi; Sinä ainoa, joka tunnet ihmisluonnon heikkouden; Habakuk profeetallisilla silmillä katsellen Sinua jumalallisen armon varjoaman vuoren muodossa; Oi Kristus, – Sinä, joka kaiken maailman ääret maailmaan tulemisesi valkeudella valaisit; Ympärillämme on pohjaton syvyys; Israelin nuorukaiset ihanalla Jumalanpelvollansa säteilivät kultaa kirkkaammin pätsissä
6. Psalmit 148–150. Kaikki, joilla henki on, / kiittäköhöt Herraa! (s. 31–33)	Kaikki, joilla henki on, kiittäkööt Herraa! Kiittäkää Herraa taivaista, kiittäkää Häntä korkeuksissa! (s. 30–31)
7. O Kristus, me veisuilla ylistäin / sun muistamme uhraustas (s. 33)	O Kristus, me veisuilla ylistämme pelastaviais kärsimyksiäsi (s. 34–35)

IV Muutamia joululauluja	Kirkkoveisuja joulujuhlana (1908)
1. Sinun syntymästäsi, Kristus Jumalamme, / koitti maailmalle elo, valkeus (s. 34)	Sinun syntymästäsi, Kristus, meidän Jumalamme, koitti maailmalle tiedon valkeus (s. 3–4)
2. Tänä päivänä Neitsyt synnyttää / ja vuoristo luolan tarjoo (s. 34)	Tänäpäivänä Neitsyt Yliolennollisen synnyttää ja maa tarjoaa luolan lähestymättömälle (s. 4–5)
3. Meidän kanssamme on Jumala, / tietäkää se, kansat, havahtukaa! (s. 34–35)	Meidän kanssamme on Jumala; tietäkää kansat ja alistukaa (s. 6)
4. Ylistämme, ylistämme Sinua, / ylistämme sua, elonantaja (s. 35)	Ylistämme, ylistämme Sinua, elämänantaja Kristus (s. 8–9)
5. Kristus syntyi – kiittäkää! – / taivaast’ – iloon yhtykää! (s. 35)	Kristus syntyi; – kiittäkää! Kristus taivahasta; – vastaan ottakaa! (s. 10–11)

V Kirkkoveisuja suuressa paastossa	Kirkkoveisuja suuressa paastossa ja pääsiäisjuhlana (1909)
1. Psalmi 137. Baabelin virtain vierillä / me istuimme ja itkimme (s. 36)	Baabelin virtain tykönä me istuimme ja itkimme muistellessamme Sionia (s. 3–11)
2. Sinun tähtes, Armoitettu, / riemuitsevi kaikki maa (s. 37)	Sinun tähtes, Armoitettu, iloitsevat kaikki luodut (s. 11–15)

3. Katso, niinkuin varas yöllä / puoliyössä saapuu Hän (s. 37)	Katso, Ylkä tulee puoliyönä (s. 15–17)
4. Minä näen, Vapahtajani, / hääsi, huonehesi valmiina (s. 38)	Minä näen, o Vapahtajani, sinun häämajas kaunistettuna (s. 18–19)
5. Kunniakas Joosef / Arimatian (s. 38)	Kunniallinen Joosef (s. 19–24)
6. Nouse, nouse Jumala, ja tuomitse maa, / vallat, kansat, kuninkaat, te vaviskaa! (s. 39)	Nouse, nouse, Jumala, ja tuomitse maa, sillä kaikki kansat ovat sinun omas (s. 25–26)

VI Pääsiäislauluja	<i>Kirkkoveisuja suuressa paastossa ja pääsiäisjuhlanä (1909)</i>
1. Ylösousemistas, / Kristus Jumala (s. 40)	Sinun ylösousemistasi, Kristus Vapahtaja (s. 28)
2. Kristus nousi kuolleista, / kuolemallaan kuoleman (s. 40)	Kristus nousi kuolleista, kuolemallaan kuoleman voitti (s. 28)
3. Ylös nousun päivä! / Ihmiset, kirkastukaamme! (s. 40–41)	Ylösousemisen päivä! Ihmiset kirkastukaamme!
4. Puhdistukaamme, oi, tunteet, / että me kuin pyhän koiton (s. 41)	Puhdistukaamme tunteet, niin me näemme Kristuksen (s. 30–32)
5. Tulkaatte, juokaamme uutta juomaa, / ihmeellistä ja ihanaa (s. 41–42)	Tulkaatte, juokaamme uutta juomaa, ihmeellisesti vuodatettua (s. 32–36)
6. Vaimot, jotka Marian / kera saapui haudalles (s. 42)	Naiset, jotka Marian kanssa olivat ja ennättivät ennen aamun alkua haudalle (s. 36)
7. Habakuk, pyhät miehet, ket saarnasi meille / he kaikki nyt olkoot kanssamme (s. 43)	Habakuk, joka saarnasi Jumalasta, seisokoon kanssamme valveilla (s. 37–38)

VII Herra on minun paimenein. Kolme psalmia.	<i>Rukous- ja Hartauskirja (1893)</i>
1. Psalmi 23. Herra on minun paimenein, / ei multa mitään puutu! (s. 44–45)	Herra on paimeneini; ei minulta mitään tule puuttumaan
2. Psalmi 84. Ah kuinka ihanat / on asuinsijas sun (s. 45–47)	Kuinka rakkaita ovat minulle asuinsijasi
3. Psalmi 24. Herran on maa ja kaikki, mi siinä on, / maanpiiri, kaikki, mi alla on auringon (s. 47–48)	Herran on maa ja kaikki mitä siinä on, maailma ja ne, jotka siinä asuvat

Edustettuina ovat ortodoksisen jumalanpalvelusperinteen keskeisimmät kokonaisuudet: vigiliapalvelus, johon yhdistyivät ehtoo- (ilta-) ja aamupalvelus, sekä ehtoollisjumalanpalvelus eli liturgia, ynnä kirkkovuoden liturgisesti merkittävimmät kaudet: pääsiäinen, sitä edeltävä suuri paasto ja joulu. Hieman kokonaisuuden ulkopuolella ovat kokoelman

loppuun liitetyt kolme psalmia, joilla tosin on paikkansa ortodoksisen kirkon rukousperinteessä.²⁰ Niitä ei kuitenkaan ole tapana laulaa, vaan ainoastaan resitoida, joten niiden liittäminen mukaan lauluteksteinä vaikuttaa olleen Härkösen oma ratkaisu.

Lähdekirjoihin tukeutuminen näkyy erityisen selkeästi ehto- ja aamupalveluksen lauluissa, jotka on järjestetty kahteen eri osioon: jumalanpalveluksen perusrakenteeseen kuuluvia, niin sanottuja kiinteitä veisuja vastaaviin (I osa) sekä sävelmäjaksoittain vaihtuvia veisuja vastaaviin lauluihin (III osa). Jaottelu vastaa nuottijulkaisun *Öinen juhlapalvelus eli vigiilit* kahden osan (1899, 1905) sunnuntaipäivien sisältöä.

Kootessaan lähdetekstejä III osaan Härkönen joutui tekemään karsintaa, sillä sävelmäjaksoittain vaihtuvia veisuja²¹ oli enemmän kuin olisi ollut realistista kirjaan sovittaa. Kahdeksasta sävelmäjaksosta on poimittu mukaan ainoastaan osa ensimmäisen sävelmän mukaisista veisuista (ks. taulukko 1, III:2–5, 7). Samalla periaatteella on liturgiopalvelukseen liitetty vain ensimmäisen sävelmäjakson mukaan laulettava *prokiimeni*-säe²² (taulukko 1, II:6 ”Olkoon Sinun laupeutes ikuinen”).

Jumalanpalveluslaulut voi jakaa lähdetekstiensä perusteella kolmeen ryhmään: psalmien, muiden Raamatun tekstien ja seipitetyn kirkkorunouden eli hymnografian mukaelmiin. Lähteiden jako ei näy Härkösen runojen rakenteessa, vaan hän päinvastoin sulauttaa erilaiset, liturgisessa käytännössä toisiaan seuraavat tekstilajit yhteen. Tämä näkyy esimerkiksi laulussa III:2 (taulukko 2), jossa ehtoopalveluksessa laulettavat stikiiraveisut ja niiden lomassa laulettavat psalmijakeet on yhdistetty yhdeksi runoksi siten, että kustakin psalmijakeesta on muodostettu omat säkeistönsä hymnografiaan pohjautuvien säkeistöjen väleihin.

Erilaisia perättäisiä veisuja ja säkeitä on yhdistetty toisiinsa erityisesti liturgiopalveluksessa (esim. II:6, II:9, II:12–14). Toisaalta taas muutamista yksittäisistä veisuista on Härkösen runoilemina kasvanut monisäkeistöisiä. Psalmien kohdalla Härkönen on soveltanut kokonaisia psalmitekstejä eikä ole, poikkeuksellisesti, nojannut nuottilähteisiin, joissa tietyt psalmit esiintyvät vanhan perinteen mukaisesti lyhennettyinä (esimerkiksi psalmi 104 lyhennetään seitsemään jakeeseen, vrt. *Öinen juhlapalvelus* 1899, 1–4).

Samalla kun veisujen alkuperäinen muotorakenne on muuttunut, on niiden käytettävyyteen alkuperäisessä yhteydessään väistämättä tullut muutoksia. Härkösen valmiusumentaa perinteisiä, liturgisessa käytännössä esiin tulevia veisutyyppeiden rajoja kertoo kiinnostavasti taiteilijan ottamasta vapaudesta ortodoksisen jumalanpalvelusjärjestyksen tarkasti säätelämällä alueella. Voi miettiä, miten *Jumalanpalveluslauluja* olisi hänen

20 Psalmit 23 ja 24 kuuluvat ehtoolliseen valmistaviin rukouksiin, psalmi 84 taas kirkollisen vuorokauden päättävän IX hetken lukuteksteihin.

21 Perinteinen ortodoksinen kirkkolaulu noudattaa kahdeksansävelmistöjärjestelmää, jossa jumalanpalvelustekstit on määritelty laulettaviksi aina tietyn sävelmäjakson melodisen mallin mukaan. Vuorokauden jumalanpalvelusten perustekstit (kokoelma nimeltä *Oktoekhos*) on järjestetty kahdeksaksi viikon laajuiseksi kokonaisuudeksi. Nämä kahdeksan viikon sykliä seuraavat toisiaan halki kirkkovuoden. Viikon vaihtuessa seuraavaan vaihtuu myös sävelmäjakso, jolla laulutekstejä tulkitaan.

22 Prokiimeni on psalminjake, joka lauletaan yleensä Raamatun lukukappaleen edellä.

Taulukko 2. Vertailu runon ja lähdetekstin välillä.

Jumalanpalveluslauluja III:2 (1922, 28)	Öinen juhlapalvelus (vigiiliat) II (1905, 3–7)
Vie minun sieluni vankeudesta, vie minut muistamaan Herraani taivahan korkeudesta, töitönsä tuntemaan!	Vie minun sieluni vankeudesta ulos kiittämään Sinun nimeäsi! (Ps. 142:8a)
Ota, Herra oi vastahasi henkemme huokaus, sillä sun vain ylösnousustasi valkeni vapahdus!	Ota, o Pyhä Herra, meidän iltarukouksemme vastaan ja anna meille syntimme anteeksi, sillä sinä olet ainoa, joka ilmoitit maailmalle ylösnousemisen. (Stikiira, 1. sävelmä)
Vanhurskaat minua piirittääpi, koska sä piirität mun. Vanhurskaat sua ylistääpi: kunnia olkoon sun!	Vanhurskaat kokoontuvat minun ympärilleni, koskas minulle hyvästi teet. (Psalmi 142:8b)
Käykäätte, ihmiset, kiiruhtakaatte Siionin vuoren luo, Hälle, oi, kunnia koroittakaatte, ken elon, tien, toden tuo!	Ihmiset, menkööt Sionin ympärille ja piirittäkää se, ja antakaat siinä kunnia kuolleista Ylösnousseelle; sillä Hän on meidän Jumalamme joka on päästänyt meidät vapaiksi meidän synneistämme.
Sillä Hän meidän on Jumalamme, Herra vain, Herramme! Syvyyksistä, oi, koroitamme: kuule, oi, äänemme!	Syvydessä minä huudan sinua, Herra, Herra, kuule minun ääneni! (Psalmi 130:1–2)
Tulkaatte ihmiset, veisatkaamme Herralta, Herralta! Häntä vain, Hänt’ iki tunnustakaamme, ken vapahduksemme!	Tulkaat te, ihmiset, veisatkaamme Kristukselle ja kumartakaamme Häntä, ylistäen Hänen ylösnousemistaan kuolleista; sillä Hän on meidän Jumalamme, joka on vihollisen pauloista maailman päästänyt.

visionsa mukaan lopulta palvelut liturgista funktiota: olisiko niiden laulaminen kattanut koko jumalanpalveluksen laulliset osuudet, vai olisiko loppusoinnollisten laulujen lomassa laulettu muut kirkollisen perinteen mukaiset veisut niille kuuluvilla paikoillaan? Jälkimmäiseen viittaa ainakin Sergei Okulovin kommentti Härkösen runoluonnoksen yhteydessä: hänen mielestään ainakin *Isä meidän* -rukous²³ tuli jättää alkuperäiseen muotoonsa, eli laulettavaksi vakiintuneessa muodossaan liturgiopalveluksessa.

23 Härkösen runoluonnos: ”Isä meidän, joka olet taivaissa, / pyhitetty olkoon nimes korkea. / Lähestyköön Sinun valtas pyhä, / tapahtukoon Sinun tahtos yhä – –” (Ca B 431, IHA/SKS).

4.2 Jumalanpalveluslaulujen runotyylit

Iivo Härkönen nimesi kokoelmansa *lauluiksi* jo ennen kuin yhdellekään runolle oli tehty laulettavaa sävelmää. Tavoitteena ollut ”rytmillisyyttä” ilmenee lauluissa poljentona, joka joissakin tapauksissa murtaa sanojen luonnolliset painot. Tämä poikkesi merkittävästi ortodoksisten kirkkoveisujen suorasanaista tyylistä. Ortodoksinen kirkkorunous noudatti alkuperäisimmässä, kreikankielisessä muodossaan sanapainoille perustuvaa metriikkaa (vrt. Conomos 2013), mutta hymnografian rakenteet olivat muuttuneet sen välittyessä kirkkoslaavin kautta suomeen. Härkösen (1922, vi) mukaan nämä kirkkoveisut olivatkin ”ankarampaa sääntöperäisyyttä noudattamattomien sanojensa tähden” vaikeita painaa mieleen.

Härkösen runotyylit on luonnehdittu muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta konventionaaliseksi. *Jumalanpalveluslauluissa* hän kirjoitti varsin säännöllistä, määrämittaista lyriikkaa hyödyntäen pääasiassa laskevaa runojalkaa (trokee, daktyyli).²⁴ Tyypillinen esimerkki Härkösen metrisestä poljennosta on esimerkiksi aamupalveluksen laulu ”Nähtyäimme Kristuksen” (I:10), jossa nelij- ja kolmepolviset trokeesäkeet vuorottelevat:

Näh/ty/| äm/me | Kris/tuk/sen
y/lös/| nou/sun | py/hän,
e/te/| hen/sä | nöyr/ty/en
vai/pu/| kaam/me | y/hä!

Luterilaisten virsien yleisin säkeistörakenne oli nelisäkeinen (Bastman 2017, 53), mutta *Jumalanpalveluslaulujen* säkeistöt olivat tyypillisimmin 7- tai 8-säkeisiä. Valtaosa runoista yhdisteli tavumitoiltaan erilaisia säkeitä yhteen, mutta niissä oli myös täysin säännöllisiä.²⁵ Erityisen mieltynyt Härkönen oli 7-tavuisiin säkeisiin. Ne olivat tyypillisiä myös monille luterilaisille virsille. Taulukossa 3 rinnakkaisuus ilmenee myös identtisenä runomittana.

Tehokas poljento syntyi myös esimerkiksi 8–7-tavuisten säkeiden vuorottelusta.²⁶ Luterilaisen virsilaulun poljento syntyi samankaltaisista rakenteista, mutta virsien ja Härkösen runojen välillä on usein metristä erilaisuutta. Vanhoille virsikäännöksille oli ominaista jambisuus (Bastman 2017, 51; ks. taulukko 4), kun taas Härkönen rakensi laskevalle mitalle.

Härkösen oman karjalaistaustan huomioon ottaen on kiinnostavaa, että yhdessä runossa, Neitsyt Marialle omistetussa ”Sinulle, oi, Synnyttävä” (I:16), voi osoittaa hentoja alkusoinnun piirteitä: ”Sinulle, oi Synnyttävä, / armoitettu, puhtahin, / sydäntemme sytyttävä, / voittovirsi hartahin / vaaroista pois päästyämme, / suojaas taasen jäätyämme, / alle esirukoustes! / Pyydä taasen puolestamme / vielä vasta-aikoinamme / säästymistä kansojes!”

²⁴ Ne olivat ominaisia myös luterilaisille virsille jambin ja anapestin rinnalla, ks. Bastman 2017, 47–51.

²⁵ Viisi runoa (I:12, I:15, II:8, VI:2, VI:6) rakentuu yksinomaan 7-tavuisista säkeistä. Yhdessä runossa on vain 9-tavuisia säkeitä (V:4) ja ”Autuuden käskyjen” (II:4) säkeet ovat ensimmäistä säettä lukuun ottamatta 11-tavuisia.

²⁶ 8–7-tavuisten säkeiden vuorottelulle rakentuvat runot I:16, II:11, II:15, III:3, V:3, VII:1.

Taulukko 3. Seitsentavuisten säkeiden vertailua.

Jumalanpalveluslauluja I:12	Virsi 350 (1886)
Korkeasti siunattu ollos Äiti Jumalan, koska kauttas saatettu valkeus on maailman, koska Sana lihaksi kauttas tuli, karkoitti kadotuksen, kuoleman.	Herraa hyvää kiittäkää, Iloiten ylistäkää, Luodut kaikki laulakaa Luojan suurta kunniaa!

Taulukko 4. Jumalanpalveluslaulujen ja virsien säerakenteiden vertailua.

Tavuja	Jumalanpalveluslauluja III:3	Virsi 11 (1886)
8	Sinun kärsimystes kautta,	Mä seisahdun nyt etehes,
7	Sinun kärsimystes vaan,	O Jesus, pannen sullen
8	Sinun ristintuskan tautta	Ne lahjat kaikki seimehes,
7	tuska, kurjuus päättyi maan.	Jotk' itse annoit mulLEN:
8	Sinun kauttas kuolo häätyi,	Mun henkeni ja mieleni,
8	lunastukseen tiemme päättyi,	Mun sydämeni, sieluni;
7	Sinun kauttas elon saan!	Ne ota synnyinlahjaks!

Rytmillisten säkeistölaulujen leimaa-antavimpana ja luterilaista virsirunoutta muistuttavana piirteenä on tietysti loppusointu, jota ortodoksinen liturginen tekstiperinne ei tunne. Härkösen riimitely nojaa useimmiten peräkkäin esiintyviin tai vuorotteleviin sointupareihin. Loppusoinnut ovat usein kaksitavuisia (esimerkiksi I:1: toistaa–loistaa, vesiin–esiin, torju–horju), mutta laajempiakin riimejä esiintyy (esimerkiksi I:3: kunnian–korkeimman, kajastus–Valkeus, laskuhun–Henki, sun).

Taulukko 5. Riimikaava runossa *Baabelin virtain vierillä*

Jumalanpalveluslauluja V:1 (1922, 36)	Lopuke
Baabelin virtain vierillä	A
me istuimme ja itkimme,	B
ja murheen ja kyynelten keskellä	A
me sinua, Siion, muistimme!	B
Ja vallassa tuskan ja vankeuden	C
se kuinka ois soinut soittomme,	B
ja siksi me pajuihin kantelen	C
ja haapoihin harppumme sidomme.	B

Monet lauluista ovat loppusoinniltaan hyvin symmetrisiä, esimerkiksi psalmiin 137 perustuva paastoveisu ”Baabelin virtain vierillä” vuorottelevine sointupareineen, jossa parillisten säkeiden päätte (lopuke A) sitoo yhteen koko säkeistön rakenteen (ks. taulukko 5).

Härkösen ortodoksisissa virsissä esiintyy siis merkittävästi yhtymäkohtia luterilaiseen virsiperinteeseen, esimerkiksi säkeistöllisyys, tietyt yhtenevät säerakenteet ja säännölliset loppusoinnut. Niissä on tunnistettavissa laulullinen poljento, vaikka ne eivät perustukaan olemassa oleville melodioille.

4.3 Lähdetekstin ja runon suhde

Jumalanpalveluslaulujen lähteinä oli psalmeja, muita Raamatun tekstejä ja seipitettyä, alkuaan bysanttilaista kirkkorunoutta. Sisällöltään runsaat psalmit tarjosivat enemmän muokattavaa materiaalia kuin pääsääntöisesti lyhyemmät hymnografiset tekstit. Vertaillessa Härkösen runoja psalmilähteisiin onkin mahdollista todeta, että ne vastaavat varsin hyvin toisiaan.

Taulukko 6. Vertailu lähdetekstiin *Jumalan ainoa Poika ja Sana*.

<i>Jumalanpalveluslauluja II:3</i>	<i>Liturgia neljänäisesti (1913)</i>
<p>Jumalan ainoa Poika ja Sana, tähtemme tullut maailmaan, Jumalan poikana ainoana, mutta myös ihmislapsena maan, muuttumatta ja saastumatta syntynyt, kärsinyt kuolonkin, vaan Isän tahtoa unhoittamatta taas ylös astunut taivaihin!</p> <p>Yksi pyhästä yhteydestä, Herra, kirkkaus taivasten, hartaasta, täydestä sydäimestä nostamme puoleesi rukouksen, keralla Isän ja Hengen pyhän kumarrettava, kuule, oi, pelasta, lahjoita lahjasi yhä, armos, mi yksin auttaa voi!</p>	<p>Jumalan ainokainen, kuolematon Poika ja Sana, joka meidän pelastuksemme tähten olet tahtonut lihaksi tulla pyhästä Jumalansynnyttäjästä, ainaisesta Neitseestä Mariasta, muuttumatta ihmiseksi tullut, myös ristiin naulittu ja kuolemallas kuoleman rikki polkenut, yksi pyhästä Kolminaisuudesta ja ynnä Isän ja Pyhän Hengen kanssa kunnioitettava Kristus Jumala, pelasta meitä!</p>

Mikäli Iivo Härkönen toivoi laulujen tulevan jumalanpalveluskäyttöön, ne eivät voineet poiketa liikaa lähdeteksteistä, sillä osa ortodoksisesta hymnografiasta toistaa tarkkoja opillisia määritelmiä esimerkiksi Jumalan ja Pyhän Kolminaisuuden olemuksesta tai Neitsyt Marian asemasta. Härkösellä oli koulutus opettaa myös uskontoa, muttei oletettavasti enempää teologista asiantuntemusta. *Jumalanpalveluslauluista* saa vaikutelman, että

runollisuus ja laulettavuus menivät usein dogmaattisten yksityiskohtien ohi. Esimerkiksi 500-luvun bysanttilaista veisua ”Jumalan ainokainen Poika” (taulukko 6) hän mukailee kyllä pääpiirteissään, mutta loppuun hän on lisännyt muun muassa säkeet: ”lahjoita lahjasi yhä, / armos, mi yksin auttaa voi.” Viimeinen säe näyttää tekevän yllättävän harppauksen bysanttilaisesta teologiasta Lutherin opetukseen uskonvanhurskaudesta, jossa pelastus toteutuu ”yksin armosta, Kristuksen tähden, uskon kautta” (vrt. esim. Karttunen 2020, 37); käsitykseen, joka eroaa ortodoksisen kirkon tekoja korostavasta pelastuskäsityksestä (ks. esim. *Rukous- ja hartaus-kirja* 1893, 10). Voisi siis ajatella, että tässä runo heijastaa – todennäköisesti tiedostamattaan – muotonsa rinnalla myös opillisesti luterilaisen kirkon vaikutusta.

Lähdetekstiä sovitettaessa on toisinaan tapahtunut myös karsintaa, eikä kirjailijan valinta ole aina kohdistunut säilyttämään opillisesti merkittäviä sisältöjä. Esimerkkinä voi tarkastella laulua ”Sinun tähtes, Armoitettu”, jonka alkuperäinen dogmaattinen sanoma keskittyy sanoihin ”Sinusta Jumala lihaksi tuli ja tuli lapsukaiseksi Se, joka on ennen kaikkia aikoja meidän Jumalamme” (*Liturgia neliäänisesti* 1913, 72–73) eli ymmärrykseen pre-eksistentin Jumalan inkarnaatiosta Marian kautta. Härkösen versio (II:15) pehmentää kuvauksen säkeiksi: ”Sinun kauttas taivahainen / lapsi pyhä, jumalainen, / tuli tänne, päälle maan”. Nämä muutokset tuntuvat kuitenkin enemmän esteettisiltä valinnoilta kuin teologisen sisällön tietoiselta työstämiseltä.

Taulukko 7. Vertailu lähdetekstiin *Kerubihymni*.

Jumalanpalveluslauluja II:7	Liturgia neliäänisesti (1913)
Nyt me salaisesti, hiljaisesti kuvailemme korkeaa liihoitusta enkeleiden, keruubien, seraafeiden – kumartukaa, katsokaa! – taivahien aukeemista, lahjain pyhään saapumista – nähkää, vastaan ottakaa! Tulkaa, tulkaa, ihmislapset, huolimielet, harmaahapset, Herran eteen vaipukaa! Ylentäkää sydämenne, tuokaa kaikki tuskienne lahjat esiin, nöyrtykää! Huolet kaikki heittäkää! Sekä eloon saattavalle Kolmiyhteis-jumalalle riemuvirttä veisatkaa!	Nyt me salaisesti kuvaamme kerubimeja, (kuvaamme kerubimeja,)* ja eläväksi tekeväll’ Kolminaisuudell’ pyhintä virttä veisaamme, (pyhintä virttä veisaamme;) heittäkäämme pois siis kaikki huolet maalliset, (kaikki; pois kaikki’ maalliset huolet, pois). Amen. Ottaaksemme vastaan kaikkein Kuningasta, jota näkymättömästi seuraavat enkelein joukot. Halleluja.
	* Laulukäytännössä toistetut säkeet on tässä kirjoitettu sulkuihin.

Jotta ottaa vastaan Häntä voisimme, jok' on ainoastaan pelastuksemme, jotta enkeleiden kera voisimme, kera keruubeiden Hälle laulaa me: Halleluja!	
--	--

Erikoisimpana mukaelmana näyttäytyy liturgiapalveluksen ”Kerubilaulun” merkittävä laajennus (taulukko 7). 500-luvun konstantinopolilainen saattohymni on saanut Härkösen kynästä vahvasti eläytyvän ja jokseenkin lapsekkaan tulkinnan. Alkutekstin kiteytynyt ilmaisu on laventunut esimerkiksi enkelien ”liihoituksella” ja ”ihmislapsilla, huolimielillä, harmaahapsilla”. Lähdetekstin säkeiden järjestystä on myös muokattu. Lisäksi lauluun on kiinnostavasti kuvailtu sen liturgista funktiota: ”lahjain pyhain saapumista” viittaa ehtoollislahjojen kantamiseen saatossa alttariin pyhitettäväksi juuri tuota veisua laulettaessa.

Härkönen seurasi siis liturgisia tekstejä pääosin uskollisesti, mutta näki todennäköisesti muutamissa tapauksissa runon esteettiset tai rakenteelliset tarpeet tärkeämpinä kuin alkuperäisen ilmaisun tarkan säilyttämisen.

5 Jumalanpalveluslaulujen vastaanotto

Jumalanpalveluslaulut eivät saaneet *Aamun Koiton* lukijoilta Härkösen odottamaa innostunutta vastakaikua. Itse asiassa julkaisusta ei kirjoitettu lainkaan, ainakaan suoraan. Sen sijaan tammi-helmikuussa 1923 julkaistiin ilomantsilaisen pianistin ja opettajan Maria Tarasheimon (1867–1946) mietteitä kirkkolaulusta, joissa Härköstä tai julkaisuaan nimeämättä Tarasheimon (1923a, 14) kritisoi kärkevästi ”loppusoinnun tahi muun runomitan kahleita” kirkkolauluissa ja arveli, että suomennoksissa ja runosovitelmissa ”sisällisyys voi köyhtyä, muuttua ja sanonta kangistua loppusoinnun etsimisen vuoksi”. Seuraavassa numerossa Tarasheimon (1923b, 21) ilmaisi närkästyksensä Härkösen runojen julkaisemisesta kirkon sisälähetysseuran varoilla: ”Ja käytettäköön apurahoina köyhille, musikaalisille, kirkkolauluamme rakastaville kansanlapsille ne rahat, mitkä menisivät sellaisiin runomittaisiin veisuehdotuksiin, joissa ei ole voitu, tahi ei ole tahdottu säilyttää kirkkoveisujemme *koko* sisällystä ja alkuperäistä väririkkautta.”

Härkönen epäilemättä mainosti itse runojaan aktiivisesti, ja niille löytyikin tunnistusta nimenomaan luterilaisten virsiasiantuntijoiden parissa. Professori V. A. Koskenniemen antamasta palautteesta julkaistiin otteita *Aamun Koiton* joulukuisessa numerossa (Uutisia 1923, 190–191): ”Olet tehnyt kunnioitettavan, kauniin työn, joka yhden miehen

suorittamana on ollut omiaan herättämään ihailua.” Virsikirjan lisävihon²⁷ toimituskuntaan kuulunut Koskeniemi valitteli, että sen käsikirjoitus oli jo hyväksytty; muutoin hän olisi halunnut pyytää *Jumalanpalveluslauluista* siihen lainauksia.

Levitäkseen jumalanpalveluskäyttöön uudet runot tarvitsivat sävelmiä, ja jo kirjan esipuheessa Härkönen (1922b, vii) kääntyi ekumeenisen säveltäjäkunnan puoleen: ”– – voisivat tässä työssä tulla mukaan myös muut suomalaiset työvoimat eikä vain karjalais-kreikanuskoiset.” Vuoden 1923 aikana tehtävään tarttuikin Sortavalassa lehtori Mikael Nyberg (1871–1940) ja Helsingissä professori Ilmari Krohn, luterilaisen jumalanpalvelusmusiikin keskeisiä vaikuttajia kumpikin. Jo saman vuoden joulukuussa kerrottiin Nybergin säveltäneen runoista muutaman (Uutisia 1923, 190).

Lähteiden toistaiseksi puuttuessa on vaikea arvioida, miten Nyberg tulkitsi Härkösen säkeitä musiikkiin. Tiedossa on vain Sergei Okulovin lakoninen kuvaus sävellysten esittelystä kansallishenkisten ortodoksien johtohahmoille:

Nyberg sovitti muutamia lauluistanne nuotteihin, mutta ainoastaan sovitti melodian yksiaanisesti. Hän lauloi ne meillä harmonion säestyksellä. Piispa [Herman Aav], Sadovnikov [Aleksanteri Somersaari] ja [Sergei] Solntsev olivat kuuntelemassa. Minun täytyy avosydämisesti tunnustaa, että minä, kankeakorvainen kun olen, en melodiasta mitään käsittänyt, vaikka Nyberg sanoi tapaillevansa meidän kirkkomelodioitamme. Eivät toisetkaan kuulijat sanoneet sitä eikä tätä, – ei piispakaan. Minä pyysin Nybergiä sovittamaan myöskin toiset äänet. Niitten säveleet selvenisivät meille silloin kun meidän oma kuoromme koettaisi niitä laulaa, – –. Nyberg ei kuitenkaan ole vielä sitä tehnyt. (Sergei Okulov → Iivo Härkönen 31.1.1925.²⁸)

Luterilaiset säveltäjät lähestyivät *Jumalanpalveluslauluja* ortodoksisen perinteen erityisyys mielessään. Sekä Nyberg että Krohn ottivat lähtökohdakseen olemassa olevat liturgiset veisuusävelmät. Härkösen Okuloville lähettämän kirjeen perusteella Krohn pyysi käyttöönsä liturgian ja vighian nuottipainokset ja, koettaen ”eläytyä kreikkalaisen kirkon sävelmähenkeen”, sävelsi ”Kerubilaulun” (kuva 1²⁹, vrt. taulukko 8). (Iivo Härkönen → Sergei Okulov, päiväämätön.³⁰)

Sävellystyönsä lisäksi Krohn oli valikoinut mielestään sopivia sävelmiä 29 runoon omasta *Koraalikirjastaan* (1923), *Suomen Kansan Sävelmiä* I (1898) -kokoelmasta ja käytössä olleesta koraalikirjasta³¹. Härkönen kertoi kirjeessään Okuloville, kuinka Krohn oli

27 Virsikirjaan (1886) valmisteltiin vuosina 1918–1923 lisävihkoa. Wilhelmi Malmivaaran johtaman komitean työskentelyyn osallistui säveltäjänä myös Ilmari Krohn, jonka *Koraalikirja virsikirjan lisävihkoa varten* ilmestyi samaten vuonna 1923. (Pajamo–Tuppurainen 2004, 358.)

28 Mf 1969:6, 175–177:98, IHA/SKS.

29 Arkistokäsikirjoituksen (L Muiden aineistot, IHA/SKS) puhtaaksikirjoitus on tekijän.

30 Mf 1969:6, 175–177:133, IHA/SKS.

31 Tällä hän todennäköisesti tarkoitti Richard Faltinin *Uutta koraalikirjaa* (1888) tai sen myöhempiä editioita. (Vrt. Pajamo–Tuppurainen 2004, 243–245.)

Keruubivirsi

Ilmari Krohn

Rauhaisasti (tranquillo)

p
Nyt me sa-lai-ses-ti, hil-jai-ses-ti ku-vai-lem-me
kor-ke aa lii-hoi-tus-ta en-ke-lei-den, ke-ruu-bi-en, se-raa-
mp
las-ken-taa!
p
fei-den py-hää a-las-las-ken-taa!

Soprano

Ilmari Krohn

Rauhaisasti (tranquillo)

p
Nyt me sa-lai-ses-ti, hil-jai-ses-ti ku-vai-lem-me kor-ke
mp
aa lii-hoi-tus-ta en-ke-lei-den, ke-ruu-bi-en, se-raa-
p
fei-den py-hää a-las-las-ken-taa!

Bass

Ilmari Krohn

p
Nyt me sa-lai-ses-ti, hil-jai-ses-ti ku-vai-lem-me kor-ke
mp
aa lii-hoi-tus-ta en-ke-lei-den, ke-ruu-bi-en, se-raa-
p
fei-den py-hää a-las-las-ken-taa!

Kuva 1. Ilmari Krohn:
”Keruubivirsi”
(ensimmäinen säkeistö)

kutsunut hänet kotiinsa ja soittanut ja laulanut joukon ehdotuksiaan.³² Näistä kirjailija piti *Suomen Kansan Sävelmiin* sovitettuja veisuja pääasiassa yksitoikkoisina ja arkisina, mutta oli erittäin ihastunut esimerkiksi pääsiäislaulun ”Ylösousemistas, Kristus Jumala” laulamiseen P.J. Hannikaisen ”Pyhäaamun rauha” -sävellyksellä. Hän piti myös sopivana paastolaulun ”Katso, niinkuin varas yöllä” (V:3) laulamista vanhan koraalikirjan sävelmällä virteen 325 (”Kuule, Herra Jumalamme”), sekä vigilian laulun ”Noustuasi haudasta” (I:15) virren 350 (”Herraa hyvää kiittää”) sävelmällä. Sen sijaan vigilian ehtooveisun ”O Jeesus Kristus” laulaminen Siionin virteen ”Nyt ylös, sieluni” ei tuntunut hänestä oikein sopivalta. (Iivo Härkönen -> Sergei Okulov, päiväämätön.³³)

Ylösousemistas

Iivo Härkönen Pyhäaamun rauha (Koraalikirja 1923, nro 61) P.J. Hannikainen

Y-lös-nou-se-mis-tas, Kris-tus Ju-ma-la, en-kei-ten-kin kuo-ro
 vei-saa tai-vaas-sa. Saa-ta mei-tä myös-kin pi-men-nois-sa
 maan py-hää nou-se-mis-tas kun-ni-oi-se maan!

Kuva 2. Krohnnin sävelmähhdotus ”Ylösousemistas, Kristus Jumala”.³⁴

Katso, niinkuin varas yöllä

Iivo Härkönen Kuule, Herra Jumalamme (Uusi Koraalikirja 1888) Virsi 325

Kat-so, niin-kuin va-ras yöl-lä puo-li-yös-sä
 Au-tu-as, ken val-ve-hil-la sil-loin yöss'on
 saa-puu Hän. Mut-ta on-ne-ton, ken sil-loin su-ru-
 e-lä-män!
 ton-na ui-nah-taa. Sik-si, sie-lu-ni, oi,
 val-vo, jot-tet tuo-mi-o-hon saa!

Kuva 3. Krohnnin sävelmähhdotus ”Katso, niinkuin varas yöllä”.³⁵

32 Härkönen sai haltuunsa sovitusten nuotit, jotka todennäköisesti palautuivat takaisin Krohnille. Niitä ei toistaiseksi ole löytynyt arkistoista.

33 Mf 1969:6, 175-177:133, IHA/SKS.

34 Sovitus on tehty yhdistäen Härkösen runo arvioituun nuottilähteeseen (*Koraalikirja* 1923, 33).

35 Sovitus on tehty yhdistäen Härkösen runo arvioituun nuottilähteeseen (*Koraalikirja* 1888, 102).

Krohnin ehdotukset ovat osoituksia siitä, että *Jumalanpalveluslaulujen* saattoi todella tunnistaa kuuluvan samaan lajiin kuin luterilaiset virret ja hengelliset laulut. Ei ole tietoa, laulettiinko niitä koskaan virsisävelmillä. Krohnin ”Keruubilvirsi” sen sijaan pääsi jumalanpalveluskäyttöön. Iivo Härkösen toiveena oli lanseerata se arvovaltaisimmassa tilaisuudessa, kirkolliskokouksen avajaisliturgiassa Sortavalassa 9.6.1925. Sortavalan tuomiokirkon kuoro ei kuitenkaan katsonut harjoitelleensa sitä tarpeeksi. Kirjeessään Krohnille Härkönen valitteli, että ”suurempi syy taisi olla se, ettei tahdottu sitä vielä silloin kirkossa ja ylen juhlallisessa toimituksessa esittää, kun pitivät sitä ’luterilaishenkisenä’ ja liian rytmillisenä.” (Iivo Härkönen → Ilmari Krohn 31.8.1925.³⁶)

Kirkolliskokouksessa edustajana ollut Härkönen puhui ”Keruubivirren” kaltaisten kuorosävellysten puolesta peräänkuuluttaessaan 10.6.1925 pitämässään puheessa kirkkolaulun ”muotojen suomalaistamista” osana kansallistamishanketta:

Rohkenen jättää Kirkolliskokouksen alustavasti harkittavaksi, että ryhdyttäisiin, suomalaisten säveltäjiin ja sanantekijäin avulla, saamaan aikaan myös rytmillisiä kirkkolauluja sekä kirkkokuorojen moniäänisesti ja kansan yksiäänisesti esitettäväksi ja että näitä, mikäli niitä onnistuttaisiin saamaan tarkoitusta vastaavia ja kirkkokunnan henkeen soveltuvia, ruvettäisiin kirkoissa ja kirkollisissa toimituksissa entisten, resitatiivisten laulujen ohella esittämään.³⁷

Krohnin sävellys sai lopulta ensiesityksensä Kitelässä 14.–15.8.1925 järjestetyssä sisälähetysjuhlassa. *Aamun Koiton* mukaan paikallinen kuoro lauloi lukkari M. Musovskin johdolla Härkösen runoileman ja Krohnin säveltämän kerubien veisun ”ehtoollisvärssyn sijaan” (Sisälähetysjuhla Kitelässä 1925, 147). Sitä ei siis laulettu varsinaisella liturgisella paikallaan vaan papiston ehtoollisen aikana eräänlaisena täytenumerona. Juhlan jälkeen opettaja Jaakko Härkönen (1873–1941) kertoi veisun ensiesityksestä kirjeessään Iivolle:

Lauloimme sen sekä kirkossa, että iltajuhlassa. [Sergei] Okulow myös piti sitä onnistuneena. – – Eräiltä tahoilta saimme osaksemme nokan nostelua. Esimerkiksi kirkkoh. Mihailovin rouva olisi sormillaan sulkenut korvansa ja sanonut, että jos kuoro vielä kerran laulaa, niin hänen täytyy poistua. Olimme kovin pahoillamme moisesta käytöksestä. Emme päässeet selville oliko syynä kuoron huonous vai luterilaishenkiset laulut. Kenties molemmat. (Jaakko Härkönen → Iivo Härkönen 19.8.1925.³⁸)

Jaakko Härkönen purki närkästystään mielestään kirkon venäläismielisiin, jotka eivät arvostaneet kansallista tuotantoa. Hän totesi, että Krohnin sävellys oli jätetty Sortavalassa esittämättä sen takia, että siinä oli luterilaisen virren sävelmä. ”Meistä se oli erittäin

36 Mf 1969:6, 175–177:176, IHA/SKS.

37 D Kreikkalaiskatolisen kirkon kirkolliskokous 1925. B 413, IHA/SKS.

38 Mf 1969:6, 175–177:–, IHA/SKS.

onnistunut ja ihana sävellys, sanat harvinaisen syväsisältöiset. Verrattuna entisiin erittäin köyhiin sanoihin. Olimme ylpeitä, että saimme ensimmäisinä semmoisen sävellyksen esittää.” (Jaakko Härkönen → Iivo Härkönen, 19.8.1925.)

Kitelän sisälähetysjuhlat toivat muutenkin Iivo Härkösen runotuotantoa ortodoksiyleisön kuultavaksi. Iltapäivällä pidetyssä valistusjuhlassa pieni tyttö nimeltä Nasti Kräkin esitti ilmeisesti lausumalla *Jumalanpalveluslaulujen* ensimmäisen runon, ”Kiitä, sieluni, Herraa” (I:1). Musiikillisen tulkinnan taas sai Härkösen runoilema rukous ”Taivaallinen Kuningas”; sen oli säveltänyt ylioppilas Leo Härkönen. (Sisälähetysjuhla Kitelässä 1925, 147.) Tätä ortodoksisessa rukousperinteessä toistuvaa rukousta ei sisällynyt *Jumalanpalveluslauluihin*.³⁹ Jaakko Härkönen oli tilannut sen Iivolta poikansa sävellettäväksi Kitelän juhla varten. Nuori säveltäjä kertoi käyttäneensä ”arkaisoivaa kirkkotyyliä poiketen kokonaan venäläisestä mielestäni vieraasta suomalais korvaan kuulostavasta tyylistä”. (Jaakko Härkönen → Iivo Härkönen, 19.8.1925.)⁴⁰

Tämän jälkeen *Jumalanpalveluslaulujen* käytöstä ei raportoitu. Nybergin, Krohnin ja Leo Härkösen sävellykset eivät ilmeisesti levinneet seurakuntiin. Helmikuussa 1926 nimi-merkki Asianharrastaja (1926, 34) totesi *Aamun Koitossa*, että ”yhteislauluja silmälläpitäen [oli] julkaistu kokoelma runomittaan muodosteltuja kirkkoveisuja, mutta niiltä puuttuu sävellys.” Myöskään Sergei Okulov ja arkipiispa Herman (Aav) eivät lähteneet viemään Härkösen runoja käytäntöön, vaikka kaihosivatkin virolaisten riimilaulujen perään (ks. esim. Herman 1925, 226–228).

Iivo Härkönen oli silti vakuuttunut, että kirkkolaulun uudistuksen tuli tapahtua runomittaan siirtymällä. Tähän häntä oli kannustanut myös Jaakko Härkönen: ”Sinun pitäisi kirkkolaulujemme oikeaan henkeen pukemisessa yhä edelleen ponnistella. Sanokoot ryssät ja rutivanhoilliset mitä tahansa, ne tulevat yhä enemmän käytäntöön, sillä niissä on henkeä ja elämää” (Jaakko Härkönen → Iivo Härkönen, 19.8.1925). Iivon vastaus oli yhtä periksi antamaton:

Kirkkolaulujen muodostelua aion jatkaa. Enkä aio tyytyä ainoastaan hartaus-tilaisuuksiin soveltuviin lauluihin, niin kuin Sortavalastakin enimmästään kehottelevat, vaan juuri kirkossa laulettaviin aion päähuomioni kohdistaa. Niillä on vain todellisempaa syvemmälle kohdistuvaa merkitystä. Ja meidän pitää vielä kerran tästäkin asiasta merkittävämpi yritys tehdä ja sen puolesta taistella. (Iivo Härkönen → Jaakko Härkönen, 24.8.1925.)⁴¹

Merkittävämmästä yrityksestä ei kuitenkaan ole jäänyt merkkejä. Härkönen jatkoi jumalanpalvelusveisujen ja psalmien runomuotoon kääntämistä. Niistä muutamia

39 Runo löytyy Iivo Härkösen arkistosta *Jumalanpalveluslaulujen* luonnosten joukosta. B 431 C, IHA/SKS.

40 Mf 1969:6, 175–177:–, IHA/SKS.

41 Mf 1969:6, 175–177:174, IHA/SKS.

julkaistiin *Aamun Koitossa* ”Lisinä jumalanpalveluslauluihin”,⁴² mutta ilman konkreettista tavoitetta. Julkaistessaan runokokoelman *Herran huone* vuonna 1928 Härkönen liitti siihen uudempia sepitelmiään sekä muutamia *Jumalanpalveluslauluissa* jo julkaistuja runoja⁴³ jonkin verran muokattuina. Käsitellessään Karjalan uskonnollisaiheista runoutta *Aamun Koitossa* Härkönen (1928c, 206) nosti vielä kerran Viron riimilaulut ”runomittoineen ja selvätahtisine sävelmineen” esikuviksi suomalaisille ortodokseille. ”Siihen olisi Suomenkin kr.-katolisen kirkon pyrittävä, jos mieli saada kansan keskuudessa syntymään oikea hengellis pohjainen runous ja laulun harrastus entisen lauluttomuuden sijaan”, hän totesi.

6 Lopuksi

Suomen ortodoksinen kirkko haki identiteettiään halki 1920–30-lukujen, jotka tunnetaan tutkimuksessa myös kirkon kansallistamisen kautena. Kansallistamisen voi nähdä ortodoksien itse tavoittelemana – joskin erilaisista akkulturaatiopaineista nousevana – integraationa suomalaiseen, pitkälti luterilaiseen valtakulttuuriin. Iivo Härkönen oli suomalaiseen kulttuuripiiriin vahvasti assimiloitunut ortodoksi, joka otti 1920-luvulla oma-toimisesti tehtäväkseen kirkollisen kulttuurin puhdistamisen venäläisinä pitämistään piirteistä. *Jumalanpalveluslaulut* (1922) olivat ensimmäinen askel hänen kansallistamisohjelmassaan, mutta kirkkolaulun uudistaminen ei kuitenkaan toteutunut hänen toivomallaan tavalla.

Härkösen tavoitteena oli synnyttää Suomeen ortodoksinen virsilaulu, joka olisi ”rytmillisenä” helpompi omaksua ja laulaa koko seurakunnan voimin. Tätä varten hän kokosi runomuotoiset kirkkoveisujen sovituksensa julkaisuksi. Luterilainen virsiperinne on selvästi tunnistettavissa sen taustalla. Säkeistömalliset runot esiintyvät kirjassa numeroituina, ja suorasanaiset ortodoksiset veisutekstit on käännetty mitallisiksi, loppusoinnullisiksi runoiksi, joilla on varsin virsimäinen poljento. Tuloksena oli jotain, minkä luterilaisen virsilaulun tuntijat Ilmari Krohnista alkaen tunnistivat välittömästi. Tematiikka runoissa noudattaa kuitenkin ortodoksisia alkutekstejä, ja myös kirjan rakenteesta kuuluu läpi kirkkolaulukirjojen vakiintunut repertuaari. Muuntaessaan kirkkoveisuja runomuotoon Härkönen otti muutamia taiteellisia vapauksia. Hän esimerkiksi sulautti eri tekstityyppejä yhtenäisiksi säkeistöiksi, vastoin niiden liturgista käytäntöä. Erilaiset lisäykset ja toisaalta yksinkertaistukset teologisesti tärkeisiin sisältöihin kertovat Härkösen tavoitelleen ennen muuta runomuotoon hyvin istuvaa ilmaisua eikä välttämättä olleen edes tietoinen poikkeamisestaan kirkkoveisuihin sisältyvistä opillisista määritelmistä.

42 Psalmit 96 ja 121 (AK 23/1923, 178), Psalmi 127 ja Suuri kiitosvirsi (AK 1/1924, 3–4), ”Saata, o Kristus” (AK 6/1927, 6–7).

43 *Iltaveisu* (I:3), *Autuus* (I:2), *Baabelin virrat* (V:1), *Neitsyt Maarian kiitosvirsi* (I:11), *Vesitulvat* (I:1), *Kiittäkää!* (III:6), *Kerubiimein virsi* (II:7).

Jumalanpalveluslauluissa voi perustellusti nähdä luterilaisen perinteen vaikutuksen ja tulkita, että Härkönen pyrki sillä sulauttamaan ortodoksista veisuaineistoa luterilaiseen muotoon. Hänen tavoitteenaan oli käyttää kirjaa myös uudenlaisen, luterilaistyyppisen ortodoksisen laulukäytännön synnyttämisessä. Toteutuessaan Härkösen virsilaulu olisi voinut saada aikaan merkittäviä muutoksia Suomen ortodoksien jumalanpalvelusperinteeseen, sen sisältöihin, rakenteisiin, ja kirkkolaulun funktioon teologisen opetuksen välittäjänä. Syynä *Jumalanpalveluslaulujen* saamalle, pääosin välinpitämättömälle vastaanotolle, voi akkulturaation näkökulmasta pitää sen liiallista pyrkimystä integroitumiseen: luterilaisen ilmaisun puoleen kallistuminen, vaikkakin ortodoksisten kirkko-veisujen teemoja mukaillen, ylitti konservatiivisen liturgisen tradition edustajien silmissä hyväksyttävän rajan.

Lauluperinteen uudistusyritys on kuvaava esimerkki sotienvälisen kauden suomalaisen ortodoksisuuden rajankäynnistä ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Uudistumisen suuntana oli luterilainen valtakulttuuri, mutta vakiintuneen tradition rajoja ei kaikessa lopulta haluttu ylittää. Verrattaessa *Jumalanpalveluslaulujen* kohtaloa muihin kirkollisiin uudistushankkeisiin, esimerkiksi hengellisten laulujen luomiseen erityisesti opetuksen ja kasvatuksen tarpeisiin (vrt. Metso–Hakkarainen 2020) tai kirkkoarkkitehtuurissa suosittuun pelkistettyyn muotokieleen (vrt. Kemppi 2016), korostuu aikalaisten käsitys jumalanpalveluksen merkityksestä suhteessa ulkonaisiin muotoihin tai uskonnollisiin harrasteisiin. Luovuutta sallittiin lopulta vain niillä alueilla, jotka eivät suoraan altistanee kirkon jumalanpalvelusta muutoksille. Iivo Härkösen *Jumalanpalveluslaulujen* kohtalona oli siis jäädä kurioositeetiksi ortodoksisen kirkon kansallistamisen kaudelta.

Lähteet

Arkistolähteet

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, Kirjallisuuden ja kulttuurihistorian aineistot, Helsinki

IHA = Iivo Härkösen arkisto

Kirjeistö

Runot ja runokäännökset

Muiden aineistot

Yhdistys- ja seuratoiminta

Nuotti- ja tekstilähteet

Kirkkoveisuja joulujuhlanä 1908: PSHV, Jyväskylä.

Kirkkoveisuja suuressa paastossa ja pääsiäisjuhlanä 1909: PSHV, Jyväskylä.

Koraalikirja virsikirjalisävihkoa varten 1923: Soinnuttanut Ilmari Krohn. Helsinki.

Liturgia neljänäisesti 1913: Pyhä Synodi, Jyväskylä.

Papin käsikirja 1908: Pyhä Synodi, Sortavala.

Rukous- ja hartaus-kirja Suomen Kreikkalaiskatolisen seurakunnan perheille 1893: Pyhä Synodi, Sortavala.

Suomalainen Wirsikirja ewankelis-luterilaisille seurakunnille Suomen Suuriruhtinaanmaassa 1886: Weilin ja Göös, Helsinki.

Uusi koraalikirja Ewankelis-Lutherilaisille seurakunnille 1888: G.W. Edlund, Helsinki.

Öinen juhlapalvelus eli vigiiliat I 1899: Pyhä Synodi, Jyväskylä.
 Öinen juhlapalvelus eli vigiiliat II 1905: Pyhä Synodi, Jyväskylä.

Kirjallisuus

- AK = *Aamun Koitto*, vuosikerrat 1922–1927.
 ”Asianharrastaja” 1926: Kirkkolaulusta. *Aamun Koitto* 4, 34.
- BASTMAN, EEVA-LIISA 2017: *Poetiikka ja pietismi 1700- ja 1800-luvun suomalaisessa virsirunoudessa*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- BERRY, JOHN W. 2017: Acculturation. *Reference Module in Neuroscience and Biobehavioral Psychology*, 1–7. <http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-12-809324-5.05455-9>
- CONOMOS, DIMITRI 2013: Byzantine hymnody. *Canterbury Dictionary of Hymnology*. <https://hymnology.hymnsam.co.uk/b/byzantine-hymnody?q=Byzantine%20hymnody> [viitattu 27.8.2019].
- ENGELHARDT, JEFFERS 2015: *Singing the right way. Orthodox Christians and secular enchantment in Estonia*. Oxford University Press, Oxford. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199332120.001.0001>
- FRILANDER, TIMO 1997: Ajanlaskukysymys ja Suomen kansallistuva ortodoksinen kirkko 1923–1927. *Ortodoksia* 46, 80–103.
- HERMAN, PIISPA 1925: Kirkkolaulu Virossa. *Aamun Koitto* 23–24, 226–228.
- HÄRKÖNEN, IIVO [nimimerkillä I-o H.] 1898a: Sananen kirkkolaulustamme. *Aamun Koitto* 2, 19.
 ——— 1898b [nimimerkillä I-o H-n]: Kirkkolaulu-kurssit Sortavalassa. *Aamun Koitto* 8, 67–70.
 ——— 1899: Kaikki laulamaan kirkoissa! *Aamun Koitto* 9, 83.
 ——— [nimimerkillä –o.] 1919: Hiukan Viron kirkollisista pyrkimyksistä. *Aamun Koitto* 21, 177–178.
 ——— 1922a: Suomen kreikkalaiskatolisen kirkon kirkkolaulun uudistus. *Aamun Koitto* 22, 177–178.
 ——— 1922b: *Jumalanpalveluslauluja*. PSHV, Sortavala.
 ——— 1928a: *Herran huone*. WSOY, Porvoo.
 ——— 1928b: *Runon hirveä hiihtämässä: hupainen ja tosi kertomus nuoren miehen matkoista*. WSOY, Porvoo.
 ——— 1928c: Vanhan Karjalan uskonollisaiheisesta runoudesta. *Aamun Koitto* 18, 205–206.
- IKONEN, VILJO 1961: Iivo Härkönen (1882–1941). JAAKKO PAAVOLAINEN (toim.): *Karjalainen elämäkerästo*, 273–286. WSOY, Porvoo.
- Jumalanpalveluslauluja 1923. *Aamun Koitto* 1, 8.
- Jumalanpalveluslaulumme runomuotoon esitettyinä 1922. *Aamun Koitto* 3, 22–23.
- KARTTUNEN, TOMI 2020: *Mitä on luterilaisuus? Kirkko, teologia ja yhteiskunta*. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.
- KEMPPI, HANNA 2016: *Kielletty kupoli, avattu alttari. Venäläisyyden häivyttäminen Suomen ortodoksisesta kirkkoarkkitehtuurista 1918–1939*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 123. Helsinki, Suomen muinaismuistoyhdistys.
- KONONOFF, KONST[ANTIN] 1922: Piirteitä p. Sergein ja Hermanin veljeskunnan toiminnasta. *Aamun Koitto* 18, 146–147.
- LAITILA, TEUVO 2012: Herman. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Studia Biographica 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
 ——— 2017: *Jumalat, haltiat ja pyhät. Eletty ortodoksisuus Karjalassa 1000–1900*. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki.
- LOIMA, JYRKI 2001: *Muukalaisina Suomessa: Kaakkoisen Kannaksen kreikkalaiskatoliset venäläisseurakunnat kansallisena ongelmana 1889–1939*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- METSO, PEKKA – HAKKARAINEN, JENNI 2020: New hymns for an ancient tradition: National, pedagogical, and apologetic motivations of the first Finnish Orthodox *Spiritual Songbook* (1939). *Acta Musicologica* 92:2, 160–179.
- Мусаев, В.И. 2016: Языковой вопрос в Финляндской православной епархии в конце XIX – начале XX в. *Скандинавские чтения 2014 года: Этнографические и культурно-исторические аспекты*. МАЭ РАН, Санкт-Петербург. https://lib.kunstkamera.ru/rubrikator/03/03_05/978-5-88431-307-1/ [viitattu 26.2.2021].

- OLLILA, ANNE 2010: *Kirjoituksia kulttuurista, sukupuolesta ja historiasta*. Historiallinen arkisto 132. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- PAJAMO, REIJO – TUPPURAINEN, ERKKI 2004: *Suomen musiikin historia: Kirkkomusiikki*. WSOY, Helsinki.
- RIMPILÄINEN, OLAVI 1976: Kronikka Joensuun seudun ortodoksisesta jumalanpalveluselämästä 1850–1950. *Ortodoksia* 25, 83–93.
- SETÄLÄ, VOITTO 1983: Heimoaатteen ajaja. VOITTO SETÄLÄ, HANNES SIHVO ja SENNI TIMONEN: *Iivo Härkönen, karjalainen heimomies*, 9–54. Lappeenranta.
- SIHVO, HANNES 1983: Karjalainen kirjailija. VOITTO SETÄLÄ, HANNES SIHVO ja SENNI TIMONEN: *Iivo Härkönen, karjalainen heimomies*, 55–84. Lappeenranta.
- Sisälähetysjuhla Kitelässä ja p. Sergein ja Hermanin Veljeskunnan vuosikokous 1925. *Aamun Koitto* 16, 147–148.
- Suistamon sisälähetysjuhlista 1921. *Aamun Koitto* 13–14, 120–122.
- TAKALA-ROSZCZENKO, MARIA 2017: The nationalization of liturgy in the Orthodox Church of Finland in the 1920s–30s. *Review of Ecumenical Studies Sibiu* 9:2, 154–172. <https://doi.org/10.1515/ress-2017-0012>
- TARASHEIMO, MARIA [nimimerkillä M.T.] 1923a ja b: Mietteitä ja kokemuksia kirkkolaulusta kreikkalaiskatoisissa kirkoissamme. *Aamun Koitto* 2, 14; 3, 20–22.
- Uutisia. Viron kreikk.–kat. kirkkokunta 1920. *Aamun Koitto* 24, 192.
- Uutisia. P. Sergein ja Hermanin Veljeskunnan komitea 1922. *Aamun Koitto* 7, 55.
- Uutisia. Iivo Härkösen runovihkonen ”Jumalanpalveluslauluja” 1923. *Aamun Koitto* 24, 190–191.

MARIA TAKALA-ROSZCZENKO: *Novelist Iivo Härkönen and the dream of Orthodox hymn singing*

This article focuses on a collection of poetry called *Jumalanpalveluslauluja* ('Songs for the Divine Service'), published in 1922. The collection contains versified adaptations of liturgical chant texts of the Orthodox Church. The present article uses archival documents and contemporary writings as sources for exploring the context, the publishing process, and the reception of the collection. Novelist Iivo Härkönen (1882–1941), who penned the poems, hoped that his poetry would initiate a singing reform in the Orthodox Church of Finland, to develop a congregational practice next to traditional choral singing. Rhyming songs were, in his opinion, easier to memorise than prose texts, which were typical of the Orthodox chant tradition.

The publication of the collection took place in the early years of the independent Finnish Republic, in which the Orthodox Church of Finland, a minority church established as one of the two folk churches by a governmental decree in 1918, was looking for ways to cast off the association with the Russian Church. The adaptation process of the Orthodox Church to the new social order is evaluated in this article with the concepts of nationalisation and acculturation. Turning towards the dominant Lutheran culture is seen as a positive attitude towards integration or assimilation. In the interwar period, this resulted in new expressions of the spiritual culture.

Härkönen was significantly oriented towards the dominant culture. When composing the poems for the collection, he recognisably drew from the Lutheran hymn tradition. The 59 songs in resemble Lutheran hymns in their stanzaic, versified, also partly metrical, content. On the other hand, the structure of the collection imitated Orthodox liturgical books. The poetic expression was predominantly loyal to the original liturgical texts, yet occasionally, their theological content was simplified. By modifying the

original genres of Orthodox hymnography for the needs of stanzaic structure, Härkönen may also be seen as having changed the liturgical function of certain texts.

Jumalanpalveluslauluja appears, in this context, both as a tool and a result of Härkönen's aspirations to assimilate Orthodox church singing with the Lutheran practice. Experts on the Lutheran hymn tradition recognised the familiarity in Härkönen's poems, which were set to music by Professor Ilmari Krohn and lecturer Mikael Nyberg, among others. Krohn also suggested that certain poems can be sung in accordance with the melodies of Lutheran hymns and spiritual songs.

If the reform of Orthodox church singing had taken place as Härkönen envisioned, with the adoption of his collection, it would have undoubtedly changed the character of the established chant tradition. The poems, and especially their musical renditions, were, however, considered too Lutheran. Thus, it was the fate of *Jumalanpalveluslauluja* to remain a curiosity, a reflection of the ideological currents of its time, in the Orthodox Church of Finland.

Maria Takala-Roszczenko
maria.takala@uef.fi
Kirkkomusiikki, Ortodoksinen teologia
Teologian osasto, Itä-Suomen yliopisto